



# ÜNİTE I

## GÜZEL SANATLAR VE EDEBİYAT

- \* **Güzel Sanatlar İçinde Edebiyatın Yeri**
- \* **Edebiyatın Bilimlerle İlişkisi**
- \* **Dilin İnsan ve Toplum Hayatındaki Yeri ve Önemi**
- \* **Metnin Oluşumu**
- \* **Edebî Metin**
- \* **Edebiyat ve Gerçeklik**

**BU BÖLÜMÜN AMAÇLARI**

Bu ünitenin sonunda;

- \* Güzel sanatların içinde edebiyatın yerini belirleyebilecek,
- \* Edebiyatın bilim dallarıyla ilişkisini kavrayacak,
- \* Dilin insan ve toplum hayatındaki yerini ve önemini kavrayacak,
- \* Metnin oluşumunu kavrayacak,
- \* Edebî metnin özelliklerini kavrayacak,
- \* Edebî gerçekliğin niteliğini kavrayacaksınız.

**BU BÖLÜMÜN KAZANIMLARI**

- \* Bilim ile güzel sanatların farklılığını belirler.
- \* İnsan etkinliklerinin güzel sanatlar içindeki yerini belirler.
- \* Güzel sanatların hangi ölçütlere göre sınıflandığını belirler.
- \* Güzel sanat eserlerinin özelliklerini açıklar.
- \* Güzel sanatların insan hayatındaki yerini ve önemini belirler.
- \* Sanat ve sanatçı ilişkisini fark eder.
- \* Her düzeydeki öğretici ve fayda sağlayan eserlerle sanat eserlerini birbirinden ayırır.
- \* Edebiyatın güzel sanatlar içerisindeki yerini fark eder.
- \* Edebiyatın dille gerçekleştirilen güzel sanat etkinliği olduğunu fark eder.

**NASIL ÇALIŞMALIYIZ?**

- \* Hazırlık bölümlerinde gerekli araştırmaları yapınız.
- \* Bu üniteye yer alan metinleri dikkatlice okuyunuz.
- \* Anlamını bilmediğiniz sözcüklerin ve kavramların karşılıklarını sözlükten bulunuz.
- \* Size yöneltilen soruları cevaplayınız.
- \* Öğrenmede zorluk çekiyorsanız, yazarak çalışınız.
- \* Üniteyi kavramadan diğer üniteye geçmeyiniz.

## GÜZEL SANATLAR VE EDEBİYAT



## HAZIRLIK

*Çevrenizdeki bir heykeli, bir mimarî eseri inceleyiniz. Bu eserler sizde nasıl bir duygu uyandırıyor?*

*Dinlediğiniz bir şiir ya da müzik parçası sizde birtakım duygular uyandırır mı?*

*Bir manzara resmi ile gerçek hayattaki manzarayı karşılaştırınız. Bunlardan hangisi size daha güzel görünür?*

## AÇIKLAMALAR

**PAPATYA** : Bileşikgiller familyasından 20 - 50 cm yükseklikte, çok dallı, yaprakları parçalı, tüsüz, çiçekleri küçük başlar biçiminde toplanmış bir yıllık otsu bitki.

Papatya Türkiye’de yol kenarlarında ve boş tarlalarda bol miktarda yetişir. Çiçeklerinde taç yaprağı bulunup bulunmadığına göre üç çeşidi vardır: 1. Yalnız dilsî çiçeklerinde taç bulunan **chamomilla** çeşidi; 2. Dilsî ve borumsu çiçeklerinde taç bulunan **papulosa** çeşidi; 3. Çiçeklerinin hiçbirinde taç bulunmayan **recutita** çeşidi.

Büyük Larousse

Sözlük ve Ansiklopedisi

## PAPATYA

Bahar olsun da seyredin  
Nasıl süsler bayırları,  
Zümrüt gibi çayırları  
Yüze gülen o pek narin  
Gelin yüzlü papatyalar,  
Altın gözlü papatyalar.

Yaprakları kıvrır kıvrır;  
O da ayrı bir güzellik.  
Boy bos, boyun ipincecik;  
Hem güzel hem nazlıdır  
Gelin yüzlü papatyalar,  
Altın gözlü papatyalar.

Tarlalarda hoşâ giden  
Sarı, turuncu, pembe, mor  
Birçok güzel çiçek olur;  
Bence güzeldir hepsinden  
Gelin yüzlü papatyalar,  
Altın gözlü papatyalar.

Tevfik Fikret  
(Şermin)



1. Yukarıdaki iki metni karşılaştırınız. Aralarındaki farkı söyleyiniz.
2. İlk metindeki papatyaların özellikleri nelerdir?
3. İkinci metin gözlem ve inceleme sonucu mu yazılmıştır? Duygu ve düşünce ile ilgili bir özellik var mı?

Papatya konusunda yazılmış iki metin okudunuz. Bunlardan ilk metinde papatyalar ile ilgili ansiklopedik bilgilere yer verilmiştir. Burada papatyaların yapısı, türleri ve yetiştiği yerlerden söz edilmiştir. İkinci metinde şair doğayı süsleyen papatyalar ile ilgili duygu ve düşüncelerini dile getirmektedir. Şair duygu ve düşüncelerini güçlendirmek için birtakım banzetmelere yer vermiş; uyak, ölçü ve söz tekrarları ile nazımın güçlü yanlarından yararlanmıştır.

Bu iki metinden ilki eğitim öğretim amacıyla yazılmıştır. Bu amaçla tarih, coğrafya, biyoloji, fizik, kimya vb. alanlarda yazılan eserler bilimsel eserlerdir. Bilimsel eserlerde gözleme, deneye ya da sayısal değerlere yer verilir.

### YARATMAK İHTİYACI

Büyük sanat eserleri yol göstermek, düzletmek isteğinden değil, yaratmak ihtiyacından doğmuşlardır. Sanat adamı her insan gibi bir çevre içindedir. Orada olup bitenlerin onda derin yankılar uyandırmamasına imkân yoktur. Ama bütün bunlar bilinç altında bir süre bulunmadan, hemen ve olduğu gibi sanat eserine dönüşmezler. Varlığın bu karanlık bölgesinde unutulmuş sanılan, gerçekte ise bir ritim ve iklim hâlinde esrarlı bir surette yaşayan yankılar, bunalıyorlarmış gibi kurtulmak çarelerini ararlar. Düş ve yaratış bu kurtuluşun iki yoludur. İnsan düş görerek, sanat adamı yaratarak bu iç baskıdan kurtulurlar. Mutlu bir raslantı, bazan tatlı bir bahar ışığı, bazan ağızda eriyen bir kurabiye, şairden şaire, romancıdan romancıya değişen tohumun bilince düşmesini hazırlar. Onun filizlenmesi, boy atması, gelişip serpilmesi artık hayal gücü ile çalışma yeteneğine kalmıştır.

Suut Kemal Yetkin

Denemeler



1. Sanat eserinin amacı nedir?
2. Sanatçı niçin eserini yazar?
3. Sanatçı niçin kendini bunaltıyormuş gibi hisseder?
4. Sanat ve sanatçı arasında nasıl bir ilişki vardır?

İnsanda bir takım güzel duygular uyandıran, insana bir coşku ve heyecan veren eserlere sanat eseri denir. Sanat eserleri insanın duygu ve hayal dünyasını geliştirir, zenginleştirir.

İlk çağlardan beri insanlar sanat etkinliği ile uğraşmışlardır. Mağaralarda yaşayanlar dahi yaşadıkları mekânın duvarlarını çeşitli renklerde desen ve motiflerle süslemişlerdir. Değişik dönemlerden günümüze pek çok araç gereç ile insan, hayvan heykelleri ve çeşitli duvar süslemeleri kalmıştır.



*Bu dönemden kalma eserleri bulmaya çalışınız. Bulduğunuz eserlerin ne gibi özellikleri vardır?*

Sanat eserleri insanın maddî ve manevî pek çok gereksinimini karşılar. Bunların bir kısmı göze, bir kısmı da kulağa hitap eder. Bu sanat dallarından şiir, edebiyat, müzik kulağa; resim, fotoğraf, mimarî, heykel de göze hitap etmektedir. Bunlar arasında hem göze hem kulağa hitap eden sanatlar da vardır. Tiyatro, opera, bale, sinema vb.

Bir tiyatro, opera ya da baleye gidiniz. İzlediğiniz oyunun hangi bölümlerinde fonetik, hangi bölümlerinde plastik sanatların izleri bulunmaktadır? Bu tür sanatlarda dekor, ışık ve kostümün sanatın gücünü artırdığına dikkat ediniz.

Sanat dalıyla uğraşan kişiye sanatçı denir. Sanatçı ortaya koyacağı esere duygu, düşünce ve hayal gücüyle birlikte el becerisini ve emeğini katar.

Sanatçı, insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan bir eğitimin yanısıra ve deneyim ve ustalık (beceri) gerektiren el emeğine dayanan faaliyetlere zanaat denir. Terzilik, berberlik, demircilik vb.

## BÜTÜN YAZ

Ne güzel geçti bütün yaz,  
Geceler küçük bahçede...  
Sen zambaklar kadar beyaz  
Ve ürkek bir düşüncede  
Sanki mehtaplı gecede,  
Hülyan, eşiği aşılmaz  
Bir saray olmuştu bize;  
Bir çözülmaz bilmece.  
Ne güzel geçti bütün yaz  
Geceler küçük bahçede



Ahmet Hamdi Tanpınar

Ahmet Hamdi Tanpınar  
(Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi)



1. Yukarıdaki şiir sizde ne gibi duygular uyandırıyor?
2. Şair neyin özlemi içerisinde?
3. Metinde, sevgili neye benzetiliyor?

Edebiyat, resim, müzik, mimarlık ve heykeltıraşlık gibi güzel sanatların arasında yer almaktadır.

Duygu ve düşüncelerimizi söz veya yazı ile dile getiririz. Ancak bu dile getirişte sözün güzel ve etkili söylenmesine özen gösteririz.

**Edebiyat**, Arapça “**edep**” sözcüğünden türemiştir. **Edep** sözcüğü “**eğitim, iyi terbiye, naziklik, incelik**” gibi anlamlara gelir; ancak burada kastedilen, ruhun eğitilmesidir. İşte şiir, öykü, roman, tiyatro ve sinema (film) gibi eserler karşısında bir heyecan ve coşku duyar ve ruhumuzun dinginliğini hissederiz.



*Peki edebiyat nedir?*

**Duyguları, düşünceleri, olayları söz veya yazı ile güzel ve etkili bir biçimde anlatma sanatına edebiyat denir.**

Edebiyat; duygu, düşünce sevinç, umut, üzüntü, tasa, kaygı gibi bireysel duygular ıve toplumsal hayattaki olayları yansıtan bir sanat dalıdır.

Öte yandan belirli bir bilim alanında yazılmış eserlerin tümü için de edebiyat sözü kullanılır: tıp edebiyatı, hukuk edebiyatı gibi. Bu anlamda bilim adamları arasında “**literatür**” sözcüğü yaygın olarak kullanılır. Bunun yanında edebiyat ile ilgili kuralları öğreten bilim dalına da edebiyat denir. Örneğin nazım, nesir, ölçü, gazel, koşma gibi kavramların öğretildiği bilim dalının adı edebiyattır. Ayrıca belirli bir döneme ya da sanat anlayışına bağlı kalınarak yazılan eserlere de edebiyat denir. Halk edebiyatı, Tanzimat edebiyatı, Klâsik edebiyat gibi.

Dilimizde kullanılan “**edebiyat yapmak**” sözü ise herhangi bir konuda güzel ve etkili bir şekilde konu dışı gereksiz konuşmalarda bulunmak demektir; ancak bu tutum, edebiyatın amacı ile ilgili değildir.

Arapçada ilmül edep (edep bilimi) adı altında “söz ve yazıda yanlış yapmamayı öğreten bilim” anlamında kullanılan edebiyat sözü bizde Tanzimat Döneminden sonra kullanılmaya başlanmıştır. Daha önce bu anlamda şiir ve inşa (nesir) sözleri kullanılmakta idi. Edebiyat terimini ilk kez Şinasi bir yazısında “**fenni edep**” (iyi ahlak öğrettiği için) edep anlamında kullanmıştır. Daha sonra Namık Kemal, Recaîzade Mahmut Ekrem gibi yazarlar tarafından kullanılan bu sözcük zamanla, iyi ahlak öğreten bilim anlamından sanat öğreten bilim anlamını kazanmıştır.



*Sanat eseri olarak edebiyatı bir kez de siz tanımlayınız.*

Edebiyatı duygu, düşünce, hayallerin söz veya yazı ile güzel ve etkili bir biçimde anlatılması olarak tanımladınız, değil mi?

## ANLAMA, YORUMLAMA

### ATATÜRK'ÜN EDEBİYATLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Edebiyat; ister nesir hâlinde olsun, ister nazım biçiminde olsun, tıpkı resim gibi, heykeltıraşlık gibi, özellikle musiki gibi güzel sanatlardan sayılagelmektedir. Beşeriyette en olumlu bilim, en ince teknik temellerine dayanan hayatla, kanla karşılaşmak kendileri için mukadder olan askerlik gibi yüksek bir ideal meslek bile, kendini içinde bulunduğu topluma anlatabilmek, bu büyük insanlık ve kahramanlık yolculuğunu hazırlayabilmek için uyandırıcı, amaçlandırıcı, yürütücü ve sonunda fedakâr ve kahraman yapıcı vasıtayı edebiyatta bulur. Böylelikle, edebiyatın her insan toplumu ve bu toplumun hâl ve geleceğini koruyan, koruyacak olan, her teşekkül için, en esaslı eğitim vasıtalarından biri olduğu kolaylıkla anlaşılır. Edebiyatın gayesi; bence, çocuklara dünyayı, insanlığı göstererek, anlardaki inceleme ve kaynaştırma yeteneklerini geliştirmek onların kendi başarılarına çalışmalarını sağlamak, bütün bu yetenekleri kendi toplumlarını geliştirme yolunda kullanmayı öğretmek olmalıdır.

Mustafa Kemal Atatürk



1. Yukarıdaki metinde geçen “beşeriyet, hâl, mukadder” sözcüklerinin anlamlarını sözlükten bulunuz.
2. Yukarıda sayılan sanatlardan hangileri göze, hangileri kulağa hitap eder?
3. Atatürk'e göre edebiyat hangi sanat dalları arasında yer alır?
4. Edebiyatın gücü nasıl ifade ediliyor?
5. Edebiyatın amacı nedir?

### ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- \* Edebiyat güzel sanatlar içerisinde hangi türe girer?
- \* Fonetik sanatlar nelerdir?
- \* İlk çağlardan kalma heykelcikler, mağara duvarlarını süsleyen resim ve motifler hangi sanat türünü oluşturur?
- \* Bilimsel eser ile edebî eser arasında ne fark vardır?
- \* Güzel sanat eserlerinin özellikleri nelerdir?
- \* Sanatçı kime denir?

## SERBEST OKUMA PARÇASI

## SANATÇININ HAYATI VE ESERİ

Sanatçı gerek çocukluk döneminde, gerek daha sonraki dönemlerde günlük hayatı yaşamakta acemidir. Pratik kafadan yoksundur. Haklarını ve çıkarlarını korumakta başarısızdır. Öğrenci ise hocanın, memur ise amirin gözüne girmeye bilmez. Manen ve maddeten lokmalarını hep başkalarına kaptırır. O çocukluk çağında bile ancak hâlen çevresinden uzaklaştığı “kaçış” sonucu başka dünyalara göç ettiği zaman gerçek hayatını yaşar ve mutluluğu tadar.

Ressamlığa eğilimi varsa, o bir renk ve çizgi denizinde yüzer. Mevsimin durumuna ve günün saatine göre renk ve çizgilerin, bir an için bile olsa, belirli bir şekilde birleşmesi karşısında o derin zevki duyar, kendinden geçer. Nasıl ki insanın tabiatı bozması neticesinde meydana gelmiş çirkinlikler ve zevksizlikler onu son derece rahatsız eder.

O bir müzisyen olacaksa, dünya onun için ses ve ritim denizidir, sonu gelmeyen bir konserdir. Ona dereler ayrı, yapraklar ayrı, elektrik telleri ayrı bir şarkıyı söyler. O gecenin sessizliği içinde kimsenin duymadığı bir ninniye dinler.

Yok bir hikâyeci veya romancı olacaksa, sanki dünya bir tiyatro sahnesi imiş de o seyirci koltuğunda yerini almış gib, bakar bakar, kendisini unutarak, başkalarının hayatını seyreder. Seyrettiği insanların sevinçlerini ve acılarını da kendi içinde yaşar. İnsan ruhunun sırlarına erdiğini düşündüğü için bir manevî zenginlik, bir dolgunluk hissi duyar.

Âdile Ayda

( Bir Demet Edebiyat )



## EDEBİYATIN BİLİMLERLE İLİŞKİSİ.



### HAZIRLIK

*Bir hikâye, roman ya da tiyatro eserini inceleyiniz. Sanatçı eserini yazarken hangi bilim dallarından yararlanmıştır?*

*Edebî eserler hangi bilim dallarından yararlanır? Araştırınız.*

### AÇIKLAMALAR

#### GEYİKLER, ANNEM VE ALMANYA

O gece İstanbul’da üçüncü gecemizdi. Üçüncü ve son gecemiz. Ertesi sabah annem, Almanya’ya babamın yanına gidecekti, anneannemle ben Çay’a dönecektik. Afyon’un Çay ilçesinde oturuyoruz biz, anneannemin, dedemden kalma dul maasıyla geçiniyoruz, kardeşimi de orada, teyzemgilde bıraktık. İstanbul’da anneannemin uzak bir akrabasına konuk olduk. Ev sahibimiz de yalnız yaşayan yaşlı bir dul hanım. Kocası Dışişlerinde görevliymiş. Gençliklerinde çok ülke gezmişler, çok insan tanımışlar, hiç çocukları olmamış, çocukları çok severmiş. O gece gençlik serüvenlerini anlattı, fıkralar söyledi, fotoğraflar gösterdi, çok eğlendirdi bizi. Yatma saati geldiğinde anneme iyi geceler dilerken “Kıskanıyorum, seni.” dedi. Almanya’ya gideceksin. Almanya.... ah Almanya.... ne günlerdi. Tanrım.... en çok eğlendiğim ülkelerden birisi orasıdır. “

Yattığımız oda tıklım tıklım eşya doluydu; Koltuklar, sehpalar, sehpalarda türlü türlü süs eşyaları, duvarlarda resimler, fotoğraflar... bir köşede de bizim naylon torbalarımız ve filelerimiz. Anneannem beni daha ilk geldiğimiz gün sımsıkı tembihlemişti: “Aman dikkatli ol. Mihriban Hanımın eşyaları antikadır, zarar verirken ödeyemeyiz.” Hiçbir yere çarpmamaya çalışarak soyundum, yatağa girip anacığımıza sokuldum. Annem, bir süre sonra beni uyudu sanıp yavaşça yataktan çıktı ve anneannemin yattığı koltuğa gitti. Fısıfısı konuşmaya başladılar. Arada bir babamın adı geçiyordu. Konuştukça sinirlenmeye başladılar, sinirlendikçe fısıltıyı unuttular. Artık her söyleneni duyabiliyordum. Anneannem, anneme “boşan” diyordu. “O adamdan hayır gelmeyeceğini biliyorsun, bir de gidip elin memleketlerinde sefil olacaksın. Boşan; hiç değilse koca yumruğu eksilsin tependen. Çocuklarına babalık etmeyi şimdiye dek bilmeyen adam, bundan sonra mı adam olacak?..” Annem direniyordu. “Bunca yıldan sonra mı?” diyordu, “Çocuklar...” diyordu. “Nasıl olur? Ne yaparım?” diyordu...

Daha neler konuşmadılar... Babamın Almanya’ya gittikten sonra iyice bozulduğunu, bize hiç para göndermediğini, neler neler... Başkaları da gidiyormuş Almanya’ya ama onlar canlarını dişlerine takıp çalışıyor, çocuklarının geleceğini kurtarmaya uğraşıyorlarmış. Benim babamsa vurdumduymazmış, akılsızmış. Annem de eskisi gibi sayıp sevmiyormuş onu. Eski iyi günlerinin hatırı için, çocuklarının hatırı

için sabrediyormuş şimdilik. Almanya’da babamı bir kez daha zorlayacakmış düzenli yaşamaya, bu son deneme olacakmış. Olmazsa o zaman ayrılırmış. Hem Almanya’da bir iş bulabilirse bize gerektiğinde sahip çıkarmış.

Anneannem “Bu benim son öğüdümdü. Yarın uçakta olacaksın. Madem bu ölçüde kararlısın hiç değilse erken yat, bilmediğin memletlere uykusuz varma, gözün açık olsun.” dedi ve iyi geceler dileyip yorganı başına çekti.

Annem usulca sokuldu yanıma. Elini uzattı, yüzümü okşayacaktı, vazgeçti. Sırtüstü yatıp gözlerini tavana dikti. Hâlâ uyuyormuş gibi kıpırtısız duruyordum. Aralık pencereden ay ışığı giriyordu içeri. Hiç ses yoktu. Öyle bir sessizlik ki neredeyse camı geçen ay ışığının sesini duyacağım. Almanya’daki kentlerin, kentlerdeki fabrikaların sesini duyacağım, annemin yarın bineceği uçağın sesini duyacağım.

Boğazıma dek tıkağım. Boynumdaki damar hiç böyle atmamıştı. Ağlamak istemiyorum. Ağlarsam burnum akacak, burnumu çekersem annem ağladığımı bilecek. Uyuyamayacak, uyuyamazsa yarın güçsüz kalacak. Anneannem haklı, çok zayıfladı annem. Ağlamamalıyım. Her şey bir yana, ağladığımı görürse annem utançtan öleceğim. Hayır. Görmemeli... bilmemeli... Bütün çabam boşa gitti. Tutamıyordum kendimi. Sel gibi geliyordu gözlerimden yaşlar. Yastığım sırlıklam oldu. İyice gömüldüm yorganın altına. Burnumu çekmemeye uğraştığım için nefes alamaz oldum. Azıcık araladım yorganı, annemin gözleri hâlâ tavanda. Bu gözyaşları düşmanım benim. Onlarla savaşırken annemi seyrediyorum. Oysa tek isteğim anneme doyasıya bakmak. Pis gözyaşları, kötü gözyaşları, yok olası gözyaşları, yarın istediğiniz kadar akın. Ama şimdi, bu gece rahat bırakın beni, perde gibi inmeyin gözlerime. Anneme bakmak istiyorum ben.

Annem, iyice zayıflamış annem dünya güzeliydi. Ay ışığı boynunu, çenesini, yanağını aydınlatıyordu, gözleri gölgede hep öyle tavana dikili. Sabahın alacası ayın rengini soldurana dek seyrettim annemin yüzünü. Kimi an “İşte şimdi yanımda yatıyor.” diye düşünüyor, sevinçten bağırırım geliyordu. Hemen ardından, “Yarın yok!” diyordum.

Bir bilerseniz neler etti o gece ay ışığı, annemin yüzünü durmadan değiştirdi. Bir bakıyorum sisler buharlar içinde gibi belli belirsiz. Bir bakıyorum bizim Çay’da yol yapılırken toprak altından çıkardıkları kadın heykelinin yüzü gibi kıpırtısız, dümdüz. Bir anneannemin yüzü gibi kırış kırış, bir gelinlik fotoğrafındaki gibi gülümsüyor...

Ben öyle hem ağlar, hem bakar, hem annemin nelere benzediğini ayırd etmeye uğraşırken bir “offff” çekip benden yana dönüverdi annem.

– Yeter artık...yeter... yeter... yeter diyorum sana.

Yalnız benim duyabileceğim kısık bir sesle, böyle azarladı beni. Sonra sarılıp tekrar tekrar öptü gözlerimi, yanaklarımı. Yine azarladı, yine öptü.

–Ya ben ne yapayım, dedi. Anadan ayrılmak zorsa, evlatlardan ayrılmak daha zor.

O böyle söyleyince ağlamaktan duyduğum utanç yitip gitti. Sarıldık birbirimize, ikimiz de gülmeye başladık. Bilmem size hiç böyle oldu mu? Olmuştur, mutlaka olmuştur. Hani gülün pembesi var ya, kokulu gülün pembesi, işte öyle baştan ayağa pembelik içinde kaldık. Sabahın alacasında iki pembe gül... Havada savrulan kucaklar dolusu gül yaprağı... Her bir yaprak camdan sızan ışık oklarına takılmış fır fır dönüyor. Gökten gül yaprağı yağıyor, annemin kokusu, gül kokusu... Annem, babam ben, kardeşim elele tutuşmuş dünüyoruz, giysilerimiz gül yaprağından. Yanaklarımıza, gözlerimize gül yaprakları konuyor. Dönüyoruz, dönüyoruz... hepimiz gül yaprağıyız. Sabah ışığı bir yanımızdan öte yanımıza geçiyor, hepimiz saydam pembeyiz. Uyumuşum...

*Yazar rüyasında üstünde geyik resimleri bulunan kilimlerini annesi ve babası ile birlikte bir derenin kenarında yıkar. Renk renk olan kilimleri sulara basarlar. Suların içinde geyikler koşar gibi olur, babası küçük kızı havaya atar; kendisinin bulutlara kadar çıktığı hissine kapılır. Kendi varlığını annesinin varlığıyla bütünleştirir.*

*Mutluluktan yorgun düşüne kadar eğlenir.*

*Hikâye şu cümlelerle sona erer:*

Kapının ziliyle uyandım. Anneannem akşam yattığı koltukta oturmuş beni seyrediyordu.

– Günaydın kızım, “dedi.

– Günaydın, “ dedim, “annem gitti mi?

– Evet gitti. Bir saat önce yolcu ettik. Seni uyandırmak istemedi. Gece çok geç uyumuştun.

Burnum sızlayıverdi. Yine başlarsam ağlamaya. Hayır... hayır... ağlamayacağım artık. Ben bir su damlasıyım. İnatçı bir su damlasıyım. Büyümek için savaşıyorum. Mutlu düşleri gerçekleştirmek için savaşıyorum.

Yatağı topladım, çarşafı özenle katladım, yastığın kılıfını çıkarttım. Anneannem şaşkınlıkla izliyordu beni.

– Ne olacak o kılıf, dedi.

– Yıkayacağım. Yoksa Mihriban Hanım Teyze beni çişli bir kız sanır. Hem de yatak yerine yastığı ıslatan biri.

Nursel Duruel



*Yukarıda okuduğunuz hikâyeyi özetleyiniz.*

Sanat eserleri ortaya konurken zaman zaman diğer bilimlerden yararlanır. Yukarıda okuduğunuz hikayede de yazar çeşitli yönlerden bilim dallarından yararlanmıştır.

Hikâyenin olayı şöyledir:

Afyon'un Çay ilçesinde yaşayan baba işçi olarak Almanya'ya gitmiştir; çocuklarına babalık etmeyi bilmeyen adam oraya gittikten sonra iyice bozulmuştur. Anne, anneannenin boşanma ısrarına karşı “ iyi günlerin hatırı için, çocukların hatırı için” bir kere daha kocasına düzenli hayata dönmesi için teklif götürecektir. Gerekirse kendisi de orada iş bulup çocuklarına sahip çıkacaktır.

Hikâye küçük kızın ağzından anlatılmıştır. 1960'tan sonra yüz binlerce insanımız ekmek parası kazanmak için Almanya başta olmak üzere pek çok Avrupa ülkesine gitmiştir. Gidenlerin geride bıraktıkları eşleri, çocukları pek çok sıkıntılar yaşamıştır. Bu ayrılıklar yüzünden aileler parçalanmış; çocuklar anne, babaanne, anneanne ya da yakınlarının bakımına bırakılmıştır.

Bütün bu olayları yazar anlatırken çeşitli bilim dallarından yararlanır. Örneğin ailenin geçimini sağlamak üzere babanın Almanya'ya gitmesi ekonominin; ailelerin parçalanması, eşlerin boşanmak zorunda kalması, çocukların anneanne, babaanne ve yakınlarının yanında kalması sosyolojinin; çocukların anne baba özlemi içinde büyümeleri, buna bağlı olarak yaşanan ruhsal sorunlar psikoloji biliminin alanına girmektedir. Öte yandan öyküde özetlenerek verilen kısımlarda küçük kıza çocuğunun düşleri, hayalleri, annesi ile olan ilgisini su damlası sembolü ile anlatması, metafiziğin alanına girmektedir.

Görüldüğü gibi şairler, yazarlar edebiyat eserlerini ortaya koyarken diğer bilimlerden yararlanmaktadır.



*Edebiyatın diğer bilim dallarıyla ilişkisini söyleyiniz.*

Güzel sanatların bir dalı olan edebiyatın diğer bilim dallarıyla ilgisi vardır. Bir sanatçının ortaya koyduğu eser psikoloji, sosyoloji, felsefe ve tarih vb. bilimlerle ilgili olabilir. Sanatçı sosyal bir çevre içerisinde yaşar; eserini ortaya koyarken de bu çevreden etkilenir. Ele aldığı eserde kişisel duygu, düşünce ve izlenimlerini anlattığı gibi toplumun gelenek, görenek, inanç gibi değerlerini de ele alabilir. Bir sanatçının yaşamı da ortaya konan eser kadar önemlidir. Örneğin Reşat Nuri Güntekin'in “Çalıkuşu” adlı romanı incelenirken; yazarın içinde bulunduğu ruhsal durumu belirlerken psikolojiden, sanatçının yetiştiği sosyal çevreyi incelerken sosyolojiden; yazarın etkilendiği akımları ve dünya görüşünü belirlerken felsefeden, eserin yazıldığı dönemi incelerken de tarih biliminden yararlanır.

## ANLAMA YORUMLAMA

Aşağıda okuyacağınız metin Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı romanından alınmıştır.

*Romanda on beş yaşında olan genç yedi yaşından beri bacağındaki kemik hastalığı yüzünden Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'na yatırılır. Bacağı açılır, bakılır. İyileşmesi için sakin ve heyecansız bir hayat sürmesi gerekir. Ancak içinde bulunduğu koşullar böyle bir hayatın sürmesine engel olur. Genç, Annesinin akrabası olan Paşanın kızı Nüzhet'i nişanlısı Dr. Ragip'ten kıskanır. Bu acılı ve heyecanlı durum bacağındaki yaranın artmasına neden olur. Genç iyileşmek için ameliyat olmak zorunda kalır ve bu amaçla hastaneye yatırılır.*



Aşağıdaki bölümde ameliyat olacak gencin sıkıntılı günlerinden biri anlatılmaktadır.

## ÇIĞLIKLAR SAATİ

Pansumanlar başladı.

Kapının önünden hastabakıcı kadının kucığında yedi sekiz yaşlarında bir çocuk geçirdiler.

Koridor tenhalaştı, sesler kesildi, koğuşun bütün ruhu sindi ve bütün zekâsı bir tek ıstırabın üstüne eğiliyor.

Keskin bir çığlık, koridorun havasında büyük bir uçurum açarak ta diplere kadar gitti. Sonra ses kesildi. Mırıltılar, hafif bir çığlıkla karışan uzun bir inilti.

Gerildim ve yatağın içinde sivrildim. Bir avucumda şilteyi sıkıyorum.

Kolu sarılı bir çocuk daha geçiyor. Ses yok, ilerliyorum. Korkudan elimi yüreğime bastım.

Kapımda bir adam...

Bana:

– Hazırlan! dedi, bundan sonra sıra sende.

Ne sırası? Bilmiyorum. Ameliyat mı? Pansuman mı? Ne yapacaklar?

Bir çığlık daha koptu ve kulağımın deliğinden giren bir yıldırım gibi vücudumu korkuyla yakarak dağıttı. Birdenbire gevşeyerek çöküvermişim.

Hastabakıcılar odama girdiler.

– Haydi gelin, dediler.

Titreyerek bacağımyı yataktan uzattım. Terliklerimi görüyor, fakat sağlam ayağımı bile içine sokamıyorum, şaşkınlıktan kaçıyor, bir türlü giyemiyordum.

Kadınlardan biri:

– O kadar korkma, o kadar korma. Pansuman bu. Her gün yapılacak. Alış, diyordu.

Kollarıma girdiler.

Pansuman odasına girince operatörü görerek biraz ferahlıyordum. Fakat işinin ciddiyeti arasında benimle eski hastalar arasındaki farkı o kadar unuttu ki aşinalık bile etmeden yalnız yalnız tımarcıya emir verdi:

– Masaya yatsın!

Masaya yatırdılar. Dizimi süratle çözüyorlardı. Operatör başucuma geldi. Yaraya bakarak benimle konuşuyordu.

– Sen dün gece neler yapmışsın? Hastane birbirine girmiş. Burada yalnız sen misin? Altı yaşındaki çocuklar var. Fakat hastalık sınırlarını çok yormuş olacak. Bakalım? Hımmm. Buradaki arıza yere düşmekten. Fena zedelenmiş. Peki peki dur... Korkma! Az mı?... Peki... Ha!... Dur, dur... Hımm... Pekâlâ...

Yanımdakilere emir verdi:

– Pansuman.

Bana döndü.

– Yarın ilk ameliyatı yapacağız. Ondan sonra netice belli olur. Bugünlük bu kadar. Sonra iki küçük sille ile yanağımı okşadı.

– Haydi... Korkma o kadar... Buradan bağırılmayı öğrendikten sonra çıkacaksın!

Peyami Safa

(Dokuzuncu Hariciye Koğuşu)



1. *Ameliyat olacak genç hangi duygular içerisinde?*
2. *Yazar niçin çığlıklar atıyor?*
3. *Doktor hasta gence ne teşhisi koyuyor?*
4. *Metinde hangi bilim alanlarıyla ilgili bölümler bulunmaktadır?*

### ÖLÇME DEĞERLENDİRME

Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu romanını okuyunuz ve bu eserdeki herhangi bir bölümü inceleyiniz. Yazar hangi bölümlerde hangi bilim dallarından yararlanmıştı. Belirtiniz.

## DİLİN İNSAN VE TOPLUM HAYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ.



## HAZIRLIK

*Bir toplumda dil olmazsa insan ilişkileri nasıl olur?”*

*Kültürel eserler yüzyıllar boyu varlıklarını nasıl korumuşlardır? Bu tür eserlerin korunmasında ve yaşatılmasında dilin rolü var mı? Araştırınız.*

*Arkadaşınızla konuşurken kullandığınız dil ile öğretmeniniz karşısında kullandığınız dil aynı mıdır? Değilse arada ne gibi farklılıklar vardır?*

## AÇIKLAMALAR

## DİL VE EDEBİYAT

Edebiyat dile dayanır. Bir şiirde, hikâyede, romanda, tiyatrodada, bize heyecan veren o derin ve ulvî hisler, kafamızın içinde bir dünya yaratan hayaller ve tasvirler, varlıklarını ve tesirlerini kelimelere borçludur. Musikide ses, resimde boya, mimarîde taş ne ise edebiyatta da kelime odur.

Bir dil zenaatkârı olan gerçek edebiyatçı bunu çok iyi bilir. Yalnız safdiller, edebiyatın bu maddî temelini unutarak, onu his ve hayal sanırlar. Kafasında çok parlak hayaller olduğu halde şiir yazamadığından şikâyet eden ressam arkadaşına Mallarmé “Dostum, şiir hayallerle değil, kelimelerle yazılır.” der.

Duymak, düşünmek, zengin bir hayal gücüne sahip olmak, şüphesiz, mühim bir şeydir. Sanatkâr, dünyayı başkalarından farklı gören insandır. Fakat duygularını dile getirmeyen bir kimseye de sanatkâr denilemez.

Anlatabilmenin güçlüğünü hissetmeyen yazar yoktur. Makberin Mukaddime’sinde Hâmid bundan şikâyet eder. Mai ve Siyah romanında şâir Ahmed Cemil dil ile duygu arasındaki uçurumu çok güzel belirtir. Orhan Veli, o güzel “Anlatamıyorum” şiirinde aynı dertten şikâyetçidir. Tanpınar, yazılarında ısrarla dil üzerinde durur.

Duyulara, duygulara, hayallere en uygun kelimeleri nasıl bulmalı? Yazılan ve konuşulan dilde aşağı yukarı aynı manaya gelen beş altı kelime ve tabir vardır. Yazar bunlardan birisini seçer. Sanat bu seçimle başlar.

Dil deyince daima şunu hatırdan çıkarmamak lâzımdır. Dil, insanın ve hayatın en canlı parçasıdır. Kelime ile hayat arasında çok ince damar ve sinir ağları ile örülü münasebetler vardır. Küçük ses organizmalarından ibaret olan dili, hayat kadar mühim yapan da budur. Yerinde kullanılmayan bir kelime ebedî olacak bir mısrayı topal ve sakat

yapar. Bundan dolayı gerçek sanatkâr kullandığı her kelime üzerinde titrer. Yahya Kemal bazı şiirlerini 20-30 yılda bitirebilmiştir. Fakat Türk edebiyatında onun kadar büyük bir şair de yetişmemiştir. Türk dili var oldukça onun şiirleri de yaşayacaktır.

Dil üzerinde düşünmeyi, dil ile edebiyat, dil ile hayat arasındaki derin münasebet hakkında sağlam bir görüşe sahip olmayış bize çok pahalıya mal olmuştur. Arapça ve Farsça ile Türkçe arasındaki farkı hesaba katmayan Divan şairleri, bu gafletlerinin cezasını unutulmakla yani ölümle ödemişlerdir. Dil, sıkı sıkıya millî varlığa, hayata ve cemiyete bağlıdır. Bu basit hakikati Türk edebiyatçıları çok geç, yirminci yüzyılın başında öğrenmişlerdir. Tevfik Fikret gibi halkı uyandırmak isteyen büyük şairlerin bile bu basit hakikati bilmeyişleri hayret vericidir. Bugün hâlâ dil ile hayat, dil ile millet ve sanat arasındaki münasebeti bilmeyen yazarların var oluşu, bu münasebeti anlamamanın inanılmaz derecede güç olduğunu gösteriyor.

Genç Türk yazarlarının sadece bu hakikati öğrenmeleri için, biz edebiyat tedkikçileri gibi, o hüzün verici şiir, hikâye, piyes ve roman mezarlıklarından geçmelerini isterdim.

Dil ile edebiyat arasındaki münasebet tek bir şekilden ibaret değildir. Bunu “damar ve sinir ağı” benzetmesi ile yukarıda da belirtmeğe çalıştım. Dilde on binlerce kelime, tabir ve ifade şekli vardır. Bunlardan her birinin huyu ve suyu farklıdır. Hiç bir dilci bunları bir yazara öğretemez. Yazar onları bizzat yaşayarak ve deneyerek öğrenir. Edebiyatta “şahsî üslûp” denilen şey bu tecrübenin bir neticesidir. Seçtiği kelime, yaptığı cümle bir edebiyatçıyı yaşatır veya öldürür.

Mehmet Kaplan

(Kültür ve Dil)



1. Dil ile edebiyat arasında nasıl bir ilişki vardır?
2. Yukarıdaki metinde “kafamızın içinde bir dünya yaratan hayaller” ve “dünyayı başkalarından farklı görmek” ne demektir?
3. Sanatçı kime denir? Sanatçılar nasıl bir dünya yaratırlar?
4. Mallarmé'nin “Dostum, şiir hayallerle değil kelimelerle yazılır.” sözünü açıklayınız.
5. Yazar, Divan şairleri ile Tevfik Fikret'i niçin eleştiriyor? Onların yanlıgıları nelerdir?





*Yukarıdaki metinde dil nasıl tanımlanıyor? Dilin gerçek anlamı nedir? Türkçede dil başka hangi anlamlarda kullanılır?*

Bilim, sanat, felsefe vb. alanlarda özel anlamda kullanılan sözlere terim denildiğini anımsayınız.

Dil bir iletişim aracıdır. Duygu, düşünce ve istekler dil ile aktarılır. Duygu ve düşüncelerin aktarılmasında sözü söyleyen kişi kaynak, söylenen bir söz (mesaj, ileti) , iletilen sözü alan alıcı ve bir de iletişimin yapıldığı iletişim ortamı vardır. Bu düzeneğe iletişim sistemi denir. Bu yönüyle dil en etkin bir iletişim aracıdır.

Her sanat dalının kendini ifade ediş tarzı farklıdır. Ressam renklerle, müzisyen seslerle, mimar ana maddesi toprak ve taş olan maddelerle sanatını yerine getirir. Edebiyatın da ana malzemesi dildir. Dil sayesinde duygular, düşünceler, sevinçler üzüntüler dile getirilir. Bu bakımdan dil olmadan edebiyat olmaz; dil edebiyatı, edebiyat da dili besler, geliştirir. Edebi eserler sayesinde dil gelişir; anlam zenginliği kazanır ve sözcük sayısı artar. Bu yönüyle dil altına, şair ve yazarlar da bu altını işleyen kuyumcuya benzetilir. Hikâyeler, romanlar, şiirler, tiyatro türündeki eserler dil ile yazılır.

Dilin diğer önemli bir yanı da ulusal birlik ve beraberliği sağlamasıdır. Aynı dili konuşan, aynı duygu düşünce ve zevkleri paylaşanlar, kederde ve kıvançta birlikte hareket ederler.

Bir ulusun maddî ve manevî alanda ortaya koyduğu tüm eserler kültürü oluşturur.

Edebiyat da kültürün içerisinde yer alan bir sanat dalıdır. Örneğin İslâmiyetten önceki dönemde yazılmış olan ürünlerden destanlar, koşuklar, savlar sayesinde biz o dönemin kültürünü, yaşam biçimini, inançlarını öğreniriz.

Bu dünyada bir nesneye

Yanar içim göynür özüm

Yiğit iken ölenlere

Gök ekini biçmiş gibi

Yunus Emre

Düşman geldi tabur tabur dizildi

Alnımıza kara yazı yazıldı

Tüfek icat oldu mertlik bozuldu

Eğri kılıç kında paslanmalıdır

Köroğlu

Malumdur benim sühanım mahlas istemez

Fark eyler anı şehrimizin nüktedanları

Nedim

Ger derse Fuzuli ki güzellerde vefa var

Aldanma ki şair sözü elbette yalandır

Fuzulî



*Yukarıdaki metinleri inceleyiniz. Metinlerde dile getirilen duygu ve düşünceleri söyleyiniz.*

*Metinlerdeki duygu ve düşünceler günümüze dek nasıl varlıklarını korumuşlardır? Bu korumada dilin rolü var mı? Belirtiniz.*

Yukarıdaki metinler 14, 15, 16 ve 18. yüzyıllarda sade bir dille söylenmiştir. Bu metinler dil sayesinde günümüze dek yaşamışlardır. Bu sayede Yunus Emre, Karacaoğlan, Evliya Çelebi gibi yüzlerce şairin, yazarın eserleri korunabilmiştir. Bu bakımdan dil bir kültür taşıyıcısı olarak önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Dil ve kültür edebiyata bir derinlik, bir canlılık katmaktadır.



*Dilin kültür ve edebiyatla nasıl bir ilişkisi vardır?*

### KÖŞEBAŞI

SÜTÇÜ: - Süt! Süt!...

(Bakkalın bitişiğindeki çıkmalı evin penceresinden bir kadın başı uzanır.)

SÜT ALAN KADIN: (yüksek sesle) Sütçü! Sütçü! (Kapıya çıkar. Sütçü kapı önüne kadar gelmiştir.) Nerde kaldın ayol, öğlen oldu. “Mama mama” diye çocuk ağlayıp duruyor.

SÜTÇÜ: - Eh, dünya bu! Dün sabah uğradım, sütünü bıraktım. adamcağız sağdı. Bu sabah uğradım, sütünü bırakmaya ölmüş... Dünya bu! Dokundu içime hanımefendi...

SÜT ALAN KADIN: - Vah! Vah! Kim acaba?

SÜTÇÜ: - Macit Bey!

SÜT ALAN KADIN: - Sahi mi? Ah, ne iyi adamdı?

(Konuşmaya devam ederler.)

( Bir boyacı çocuk, sandık omuzda, ebenin evinin önünden gelir, kahveden dolaşarak camiden tarafa doğru yürür.)

K. ÇIRAĞI: - (Yirmi beşlik bir delikanlı, boyacıya.) Hayrola?

BOYACI: - (giderken) İş yok mahallede, tramvay durağına gidiyorum.

K. ÇIRAĞI: - Şu yollara bak! İş olur mu burada?

(Saksılarla meşgul olmaya başlar.)

SİMİTÇİ: - Hani ya simit! Taze simit!...

(Bu sırada cami tarafından gelen ve sırtında bir marangoz zembil taşıyan bir adam ebenin kapısını çalar.)

EBE: - (Gecikince bir hanım; cumbadan başını çıkarır.) Ne var oğlum?

MARANGOZ: - Hayırlar. Bizimkisi, eli kulağında...

EBE: - O kadar telaş etme... İlki değil ya bu?

MARANGOZ : - Beşinci...

EBE: - Allah'a emanet...

MARANGOZ: - İşe geç kaldım bu yüzden... Ağrı sıklaşırsa sana haber gelir. Kuzum ebe anne.

EBE: - Allaha emanet! Merak etme...

(Marangoz selâm verir, uzaklaşır. Ebe saksılara bakar, pencereden kaybolurken bir şarkı sesi duyulur.)

B. ÇIRAĞI: - (On sekiz on dokuz yaşlarında; kahveci çırağına seslenir.) Nuri ağabey, sormuyorsun sen neden geç kaldın diye.

Bu gece sinemaya gittik.

K. ÇIRAĞI: - (Seddin ucuna gelir.) Film güzel miydi?

B. ÇIRAĞI: - Lore! Hardi. Sen de git gör. Çok komik.  
....

Ahmet Kutsi Tecer

(Köşebaşı)



*Yukarıdaki metni inceleyiniz. Metindeki konuşmalara dikkat ediniz. Sütçü ile süt alan kadının konuşmalarında bir doğallık seziliyor mu? Belirtiniz.*

Bir dil, konuşan kişinin kültür düzeyine göre farklılıklar gösterir. Bir kişinin bakkalda, alışverişte ya da sokakta konuştuğu dil ile resmi çevrelerde kullandığı dil farklıdır. Bu nedenle günlük yaşamda alışverişte, eş dost arasında, bakkalda kullandığımız dile **konuşma dili** denir. Konuşma dilinde duygu ve düşünceler kısa cümlelerle anlatılır, anlatımda devrik cümlelere yer verilir. Konuşma dilinde noktalama işaretlerine pek uyulmaz. Onun yerine vurguya ve tonlamaya dikkat edilir. Çoğu zaman cümlede ögelerin yerleri değişir; yüklem başta ya da ortada olur. Duygu ve düşünce daha belirgin olarak söylenir. Nerde kaldın, ayol? “İş olur mu burada?” vb. cümleleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Bir rapor, bir makale, fıkra ya da bilimsel içerikli yazı hazırlarken kullanılan dile de yazı dili denir. Günlük resmî yaşamda, gazetelerde, dergide ve kitaplarda kullanılan dil yazı dilidir. Yazı dilinde cümlelerin açık, akıcı, sade ve dil bilgisi kurallarına uygun olmasına dikkat edilir. Yazıda yazım kurallarına ve noktalama işaretlerine uyulur.

## ANLAMA YORUMLAMA

## DİL

İnsanı öteki yaratıklardan ayıran, insan yapan niteliklerden biri de onun sanat yönüdür. Söze dayanan bütün sanatların hammaddesi ve ürünü de dildir.

Haberleşme, bildirişme açısından bakacak olursak da dünyadaki çeşitli bildirişme dizgelerinin en gelişmiş, en ergini olarak karşımıza yine insan dili çıkar.

Toplum açısından, toplum bilimci gözüyle bakınca dil, yine en başta anılması gereken bir kurumdur. Dil olmadan insanların birlikte yaşamaları, anlaşabilmeleri, dolayısıyla bir toplumu oluşturmaları söz konusu olamayacağından, dil bu açıdan da önemlidir; bir topluluğu topluma dönüştürür.

Bir toplumu ulus yapan bağların en güçlüsü, dildir. Bireyleri ulusuna, yurduna, geçmişine sıkı sıkıya bağlar; kuşaktan kuşağa aktarılarak gelen dil, bireyi geçmişle gelecek arasındaki zincirin bir halkası durumuna getirir.

Bir toplumun pek çok özellikleri, yaşayışı, gelenekleri, dünya görüşü, yaşam felsefesi, inançları, bilim, teknik ve sanata katkıları o toplumun diline yansır; o toplumun dilinden izlenebilir: Bundan bin yıl sonra bir bilim adamının Türklerle ilgili bir araştırma yapmakla görevlendirildiğini varsayalım. Türkler üzerinde hiçbir bilgisi, Türklerle hiçbir ilişkisi olmayan bu araştırmacı herhangi bir yoldan, önce dilimizi iyi öğrenme olanağını bulsa, yalnızca Türkçenin sözcüklerini inceleyerek ülkemizin XX. yüzyılda hangi koşullar içinde bulunduğunu, ne gibi değişikliklere sahne olduğunu, bizde hangi kavramların önem taşıdığını ve hangi uluslarla ilişki kurduğumuzu saptayabilir. Türk dilinin 1923 yılından sonraki metinlerini inceleyerek yurdumuzda Cumhuriyet Dönemi'ndeki gelişme ve değişimleri ortaya koyabilir. Tıpkı bir toplumun bir evresiyle ilgili metinleri ele alarak o ulusun o evredeki kültürünü, toplumsal değişmelerini bugün aydınlatılabildiğimiz gibi. Bugün Köktürk yazıtları, ulusumuzun VIII. yüzyıldaki kültürüyle ilgili, pek değerli ipuçları vermektedir.

Kısaca söylenecek olursa dil, aynı zamanda her yönüyle bir ulusun kültürünün de aynasıdır; insanın ve uygarlığın en önemli belirtisi ve aracı, dildir.

Doğan Aksan

(Her Yönüyle Dil)



1. *Dilin sanat eserleriyle ilişkisini belirtiniz.*
2. *Dil toplumsal birliğin oluşmasında nasıl bir rol oynar?*
3. *Türklerle ilgili araştırma yapacak olan bir kişi, nasıl bir yol izlemelidir?*
4. *Geçmişteki metinleri incelemenin yararları nelerdir?*
5. *Köktürk yazıtlarının önemini yazar nasıl belirtiyor?*

### ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

- \* Kültürel varlıklar gelecek kuşaklara nasıl aktarılır?
- \* Aynı dili konuşanlar arasında nasıl bir birlik ve beraberlik kurulur?
- \* Dil bireysel kullanmada ne gibi özellikler kazanır?
- \* Günlük kullanılan dil ile bilimsel alanda (felsefe, kimya biyoloji vb.) kullanılan dil arasında ne gibi farklılıklar vardır?
- \* Dilin tarihî ve sosyal boyutu ile ilgili birer örnek söyleyiniz.

## METİN OLUŞUMU



## HAZIRLIK

*Gazete ve dergilerden çeşitli metinler derleyiniz. Derlediğiniz metinlerde size iletilmek istenen herhangi bir duygu, düşünce ya da mesaj (ileti) var mı?*

*Hikâye, roman, şiir, haber yazısı vb. metinlere ulaşmaya çalışınız. Bu metinler nelerden oluşmaktadır?*

*Metinleri oluşturan cümle ve paragraflar arasında anlamsal bir bağlantı var mı?*

*İncelediğiniz metinlerde kullanılan sözcüklerin anlamlarına dikkat ediniz. Gerçek ya da yan anlamıyla kullanılan sözcüklere örnekler bulunuz.*

## AZIKLAMA

## ALİŞVERİŞTE TERCİH, İNTERNET

Ankara (AA) Dünya nüfusunun onda birinin, internet üzerinden alışveriş yaptığı bildirildi. Tüketici araştırmasına göre dünyada 627 milyondan fazla kişi bugüne dek internette alışveriş yaptı. Araştırmaya göre, sadece geçen ay 325 milyon kişi online alışveriş gerçekleştirmiş. Buna göre Almanya, Avusturya ve İngiltere’de internet kullanıcılarının yüzde 95’i internet üzerinden alışveriş yapıyor. Asya Pasifik Bölgesi’nde ise en fazla online alışveriş yapan ülkeler Güney Kore ve Tayvan.

Cumhuriyet Gazetesi

(7 Kasım 2005)

## ELEŞTİRİ

Yeditepe’nin 1 Ocak sayısında Memet Fuat’ın “Usta Sanatçı” adlı bir yazısı var. Karışık bir yazı, ama ben pek sevdim. Memet Fuat’ta bir değişme olduğunu sanıyorum. Eski yazılarında kesin sözler daha çoktu. “Şu şöyledir.” der çıkardı. Şimdi kaçınıyor. Daha doğrusu kaçınıyor, gene kesin sözler söylüyor, ama bir sözü söyler söylemez tersinin de doğru olabileceğini düşünüyor. Bence, gerçekten düşünmek budur işte. Çok umudum var Memet Fuat’tan, günden güne ilerleyeceğini umuyorum.

Sanatın öğretici olmasını, sanat adamının toplum işleriyle uğraşmasını istemekten vazgeçmiyor. Memet Fuat, Şinasi’nin “Hasletâmüzi edeb” diye başlayan edebiyat tarifini de, “Tiyatro bir mektebi edebdir.” sözünü de imzalayabilir. Ama bundan başka bir şey olduğunu da seziyor, bir ustalık arıyor sanatta. Çok iyi bütün bunlar, düşünce alanının genişlemiş olduğunu gösteriyor. Dediklerinin hepsini doğru bulmadım.

Yazısına şöyle başlamış:

*Sanat sanat için mi, yoksa toplum için mi? Bu konu üzerine ardı arası kesilmez tartışmalar olurdu eskiden, artık bir önemi kalmadı. Sanat toplum içindir diyenler daha ağır bastılar. Genç sanatçıların büyük bir çoğunluğu da onların peşine takılınca tartışmaların sonu alınmış oldu. Sanat sanat içindir sözüne artık kimse aldırıyor.*

Duralım. Önce şu “peşine” sözünü Memet Fuat’a yakıştıramadığımı söyleyeceğim. Açık, yalın bir Türkçeye özeniyor, Farsçadan alıp çoğu yanlış kullandığımız o “piş, peş” sözünü neden kullanır? Atıversin onu da... Gelelim dediğine. Onu söyler söylemez kendi de belli, pişman olmuş, dokunduğu tartışmanın önemini, öyle çabuk çabuk çözümlenecek bir konu üzerine olmadığını hatırlamış, yargısını hafifletmeğe çalışıyor. Şöyle diyor:

*Aynı konu üzerinde iki zıt düşünce çarpıştı, biri öbürüne üstün çıktı, o kadar. Yeninin eksiksiz, yenilenin ise bütünü ile yanlış olduğunu kim söylemiş?*

Ben, bu konularda, yenmenin, yenilmenin ne demek olduğunu pek anlayamıyorum. “Sanat sanat içindir.” diyenler yenilmemiştir, gene öyle söylüyorlar, bundan sonra da söyleyecekler. Memet Fuat kendi kendisiyle çarpışıyor, gene de saltık bir doğrunun bulunacağından, bir düşüncenin yanlışlığı gösterilip atılacağından umudunu kesemiyor. Biraz daha düşünsün, hiçbir doğrunun feda edilemeyeceğini, bir tartışmada kimsenin kimseyi yenemeyeceğini daha iyi anlar.

Nurullah Ataç  
(Dergilerde)

## ANLATAMIYORUM

Ağlasam sesimi duyar mısınız,  
Mısralarımda;  
Dokunabilir misiniz,  
Göz yaşlarıma ellerinizle?

Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel  
Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu  
Bu derde düşmeden önce.  
Bir yer var, biliyorum;

Her şeyi söylemek mümkün;  
Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum;  
Anlatamıyorum.

Orhan Veli



Yukarıdaki metinleri inceleyiniz.

Bunlardan ilk metin gazeteden alınmış bir haber yazısıdır. İkinci metin bir eleştiri ve üçüncüsü de bir şiirdir.



1. *Yukarıdaki metinlerde hangi duygu, düşünce ve istekler iletilmektedir?*
2. *Her metnin kendi arasında anlamsal bir bütünlüğü var mı? Bu anlam bütünlüğü nasıl sağlanmıştır?*
3. *Metinlerde anlam bütünlüğü sağlayan en küçük birim nedir? Belirtiniz.*
4. *Metinleri cümlelere ayırınız, cümleler arasındaki bağlantıyı söyleyiniz.*

Okuduğunuz metinler cümlelerden oluşmuştur.

Cümle, bir duyguyu, bir düşünceyi bir isteği ya da bir olayı tam olarak anlatan ve bir yargı bildiren söz grubudur. Cümlede kesin bir yargı bulunur; kaç sözcükten oluşursa oluşsun yargı bildirmeyen söz grubuna cümle denmez. Yargı bildiren tek bir söz de olsa cümle sayılır. Bu nedenle bir metnin en küçük anlamlı ögesi cümledir.

Metinde cümlelerin arka arkaya anlamsal bir bağlantı kurularak sıralanmasından paragraflar oluşur. Paragrafta bir ana fikir etrafında sıralanmış cümleler bulunur. Metinde paragraflar düşünce birimidir. Bir paragraftan diğerine geçerken dil, düşünce ve anlam birliği sağlanır. Metindeki paragrafın içinde giriş, gelişme ve sonuç bölümleri bulunur.

Metinde paragraflar anlatılan konunun boyutuna göre uzunluk ya da kısalık gösterir. Birkaç cümleden oluşan paragraflar olduğu gibi tek cümleden oluşan paragraflar da vardır.

Paragrafların bir araya gelmesinden de bir metin (makale, fıkra, söyleşi, deneme, hikâye, roman vb.) oluşur. Her metnin bir ana düşüncesi vardır. Metinde ana düşünceyi destekleyen yardımcı düşünceler paragraflarda dile getirilir. Ana düşünce metinde bir cümle olarak belirtilebileceği gibi yazının bütününden de çıkartılabilir. Metin giriş , gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi metinler bir duygu, düşünce, istek ya da olayı anlatmada araç olarak kullanılır.



*Bir metin hangi öğelerden oluşur? Bu öğeler kendi aralarında nasıl sıralanır?*

Edebiyat alanına giren eserler kesin olmamakla birlikte belirli niteliklerine göre “sanat eserleri” ve düşünce eserleri” olmak üzere ikiye ayrılır.

Sanatçıların duygu, düşünce ve hayallerini güzel ve etkili biçimde anlatması sonucu oluşan eserlere sanat eserleri denir. Şiir, hikâye roman, tiyatro, söylev bu tür eserlerdir. Okuyucuyu aydınlatmak, düşündürmek onlara bazı bilgiler vermek amacıyla yazılan eserlere de düşünce eserleri denir. Makale, fıkra deneme, eleştiri, söyleşi, anı, günlük türündeki eserler düşünce eserleridir.

Sanatçının veya yazarın ortaya koyduğu eser zaman zaman düşünce eseri; düşünce eseri de sanat eseri niteliği gösterebilir. Örneğin şiir, hikâye, roman ele alınan konunun özelliğine göre düşünce eseri sayılabilir.



*Sanat eseri ile düşünce eserine birer örnek bulunuz. Bu iki tür arasındaki farkı söyleyiniz.*

## ANLATIM YOLLARI

### (İFADE ŞEKİLLERİ)

Duygu, düşünce ve hayallerin sözle ya da yazıyla güzel ve etkili bir şekilde anlatılmasına edebiyat denildiğini biliyorsunuz.

Demek ki edebiyat ürünleri sözlü ve yazılı olmak üzere iki türlü dile getirilmektedir. Bunlardan sözle yapılan anlatıma sözlü anlatım; yazıyla yapılarına da yazılı anlatım denir.

#### Sözlü Anlatım

Duygu düşünce ve hayallerin sözle dile getirilmesine sözlü anlatım denir. Sözlü anlatımda isteğin doğru, düzgün, yalın ve etkili bir biçimde söylenmesi önemlidir. Ses tonu, söyleyiş vurgu, jest ve mimikler sözün etki gücünü artırır. Gereksiz heyecan ve telaş ve yerinde yapılmayan jest ve mimikler de sözün etki gücünü düşürür. Liderler, siyasetçiler, komutanlar sözlü anlatımın gücünden yararlanırlar. Mustafa Kemal Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'nda; Kurtuluş Savaşı'nda ve Cumhuriyet Devri'nde yaptığı konuşmalar sözlü anlatımın başarılı örnekleridir.

Günümüzde kitle iletişim araçlarının: özellikle radyo ve televizyon kanallarının artması, toplu yaşamının getirdiği zorunluluklar, demokratik bir ortamda karşılıklı hoşgörü ve güvenin oluşmasında sözlü anlatım önemli bir rol oynamaktadır. Sözlü anlatım; nutuk, konferans, panel, açılış konuşması, sempozyum gibi türlere ayrılır.

Bu konularla ilgili dil ve anlatım derslerinde daha ayrıntılı bilgiler verilmektedir.



*Sözün gücünü artıran etmenler nelerdir? İyi bir konuşmacı nelere dikkat eder?*

#### Yazılı Anlatım

Duygu ve düşünce hayallerin güzel ve etkili biçimde yazıyla dile getirilmesine de yazılı anlatım denir. Günlük hayatta, bir mektup yazmak, not çıkarmak, bir yazı hazırlamak zorunda kalabiliriz. Duygu düşünce ve özelemlerimizi, sevinçlerimizi dizeler halinde ölçülü, uyaklı söyleyebiliriz. Ayrıca cümle ve paragraflar halinde bir fıkra, makale, deneme yazabilir; hatta öykü, roman, tiyatro eseri yazmak isteyebiliriz. O zaman yazılı anlatıma başvururuz.

Yazılı anlatımda yazım (imlâ) kurallarına ve noktalama işaretlerine dikkat edilir. Yerinde kullanılmayan noktalama işaretleri, yazım hataları sözün anlamını değiştirir.

Nesir hâlinde yazılan düşünce yazılarında giriş, gelişme ve sonuç bölümleri bulunur. Yazının konu ile ilgili ilk bölümüne giriş; düşüncelerin açıklanıp örneklendiği, karşılaştırmaların yapıldığı bölüme gelişme; düşüncelerin bir sonuca, bir yargıya varıldığı bölüme de sonuç bölümü denir. Hikâye, roman, tiyatro gibi türlerde bu bölümlere serim, düğüm ve çözüm adı verilir.

Her yazının bir ana düşüncesi ya da ana duygusu (tema) vardır. Bir yazıda yazarın okuyucuya vermek istediği temel düşünceye ana düşünce denir. Ana düşünceyi destekleyen ve diğer paragraflarda yer alan düşüncelere de yardımcı düşünce denir. Yazı düşünceler arasında bir bağ kurularak geliştirilir.

Türk edebiyatında nesir (düz yazı) biçiminde yazılan eserlere mensur, nesir yazıcılarına nâsir, küçük nesir parçalarına da mensure denir.

Klasik edebiyatta nesire inşa, nesir yazıcılarına da münşi adı verilir

### NAZIM NESİR

FELSEFE HOCASI: – Bu hanıma nazım mı yazmak istiyorsunuz?

MÖSYE JOURDAIN: – Nazımla nesirden başka bir yol yok mudur?

MÖSYE JOURDAIN: – Hayır, hayır, nazım istemez.

FELSEFE HOCASI: – Nesir olmayan söz nazımdır, nazım olmayan söz de nesirdir.

FELSEFE HOCASI: – Nesir mi olsun istiyorsunuz?

MÖSYE JOURDAIN: – Ya konuşulan şey nedir?

MÖSYE JOURDAIN: – Hayır, ne nazım isterim, ne nesir.

FELSEFE HOCASI: – Nesir.

FELSEFE HOCASI: – İyi ama, ya nesir olacak ya da nazım.

MÖSYE JOURDAIN: – Ne? Şimdi ben, “nicole, terliklerimi getir, gecelik takkemi de ver” diyecek olsam bu nesir midir?

MÖSYE JOURDAIN: – Neden?

FELSEFE HOCASI: –Evet efendim.

FELSEFE HOCASI: – Çünkü efendim, meramı söylemek için nesirle nazımdan başka bir yol yoktur.

MÖSYE JOURDAIN: – Demek kırk yıldan fazladır, bilmeden, farkında olmadan nesir söylüyorum; bana bunu öğrettiğiniz için minnettarım.

Kibarlık Budalası (Molière)



*Yukarıdaki metne göre kaç tür anlatım yolu vardır?*



*Bir metinde hangi bölümler bulunur?*

Yazılı anlatım nazım ve nesir olmak üzere ikiye ayrılır.

### a. Nazım

Duygu, düşünce ve hayallerin ölçülü, uyaklı dizeler hâlinde anlatılmasına nazım denir.

Nazımla ilgili ayrıntılı bilgiler İkinci Ünite’de yer almaktadır.

### b. Nesir

Duygu düşünce ve hayallerin cümle ve paragraflar hâlinde dil bilgisi kurallarına uygun olarak anlatılmasına nesir denir. Nesir sözü Arapça dağıtmak, saçmak, yaymak anlamlarına gelir. Burada kastedilen duygu ve düşüncenin açılması, yayılması, yani açık seçik anlaşılır hâle gelmesidir. Nesirde düşünceler ifade edilirken noktalama işaretlerine, yazım (imlâ) kurallarına uyulur. Yerinde kullanılmayan işaretler cümlelerin anlamını bozar.

Güzel bir cümlede şu nitelikler bulunur:

**Açıklık:** Söylenmek istenen düşüncenin herkes tarafından aynı şekilde kolayca anlaşılmasıdır.

**Duruluk:** Düşünce ve duygunun gerektiği kadar sözcükle anlatılmasıdır. Duru bir cümlede gereksiz sözcüklere ve ögelere yer verilmez.

**Yalınlık (sadelik) :** Süse ve gösterişe kaçmadan, az sözle duygu ve düşüncelerin dile getirilmesidir.



*Güzel bir cümlede hangi niteliklerin bulunması gerekir?*

**Akıcılık:** Yazıda dile takılacak pürüzlerin olmamasına akıcılık denir.

## ANLAMA YORUMLAMA

## TÜRKÜDEN TİYATRO

Edebiyatımızın türküyü kalkındırması Cumhuriyetin köylüyü kalkındırması kadar zorunlu bir tarih gelişmesidir. Her iki çaba milletimizin temellerini çoğunluğun hayatına, yani sağlama bağlamak içindir. Türkü adı üstünde millet malı, halkımızın tadı tuzu içinde; dili dilimiz, derdi derdimiz. Türkçe olduğu kadar insanca, halktan olduğu kadar haktan yana. Yani şiirin türkünden kız alıp vermesi, Karacaoğlan'a bacanak olması bundan ötürü işte; habercisi, dert ve sevinç ortağı olmak istediği insan türkülerde. Ama köylü nasıl kalkındıkça eski köylü olmaktan çıkacaksa, türkü de artık eski türkü olmayacak, yeni düşüncenin ve olanakların elinden umulmadık biçimlere girecek.

Necati Cumalı Türkçe ve insanca bir çift sözden bir piyes çıkarmış. İzmir'de basılmış ve Şehir Tiyatrolarında oynanmakta olan **Boş Beşik** gerçekten şu iki türkü dizesinin sahneye konmasıdır:

**Neyleyim neyleyim kolları neyleyim**

**Nenni nenni demedik dilleri neyleyim.**

Bu sahici insan sesinin ardında Cumalı, ovalı gelini, beyi, anası, insanları, gelenekleri ve günlük konuşmalarıyla bir yürük obası görmüş. Gelin oviden gelir de yürük obası karşı mı komaz? Gelin kısır olur da obada düzen mi bozulmaz? Obadan korkan gelinin bebeğini kuzgunlar mı kapmaz? Bebeksiz gelin kendini dereye mi atmaz? Ölen ölür, yürük yine yollara mı düşmez? Bütün bunları Cumalı söylemeye kendinin de doyamadığı belli olan lezzeti bir Türkçeyle, sahnemize bu kadar bol ve temiz olarak gelmedik bir Türkçeyle anlatmış. Bu işin zorluğunu bilmeyen ne bilsin bilenlere selâm olsun.

...

Cumalı'nın piyesini tiyatro için folklordan faydalanma olarak değil, folklor için tiyatrodan faydalanma diye görmek ve göstermek yerinde olur sanıyorum. Yalnız kısır gelin teması, evde ve obadaki iç ve dış sorunlarıyla sürükleyici bir dram olabilirdi ama o zaman da şairin asıl kullanmak istediği halk şiiri motifleri dışında ya da ikinci planda kalırdı. Boş Beşik nasıl sahneye konmalı ki halk şairin birinci plana koyduğu şiir motifleriyle yetinsin. Kişilerin çok defa şairce konuşmalarını hoş görsün? Sahneciler belki piyes başka türlü yazılmalıydı, diyebilirler, ama sorun yazıları değerlendirmekte.

Foklora tiyatroyu uzlaştırmak şairlerimizi de sahnecilerimizi de bir hayli terleteceğe benzer. Ne yapalım terlesinler, çıkar yollardan biri de bu.

Sabahattin Eyüboğlu

Sanat Üzerine Denemeler ve Eleştiriler



*Yukarıdaki metni dikkatlice okuyunuz.*



1. *Yazar köylünün kalkınması ile türkünün kalkınması arasında nasıl bir ilgi kuruyor?*
2. *Yeni şiir türküden nasıl yararlanmaktadır?*
3. *Necati Cumalı türküden nasıl bir tiyatro çıkarmıştır? Bu tiyatro nelerden etkilenmiştir?*
4. *Yazara göre tiyatro folklordan mı, folklor tiyatrodan mı yararlanmalı?*
5. *Folklorla yeni tiyatro nasıl uzlaşabilir?*
6. *Yukarıdaki metnin konusu nedir? Yazar metni bir iletişim aracı olarak kullanıyor mu?*
7. *Metindeki paragraflarda dile getirilen düşünceleri belirleyiniz.*
8. *Paragraflar arasında anlamsal bir bağlantı var mı? Bu geçiş nasıl sağlanıyor?*
9. *Metinde konuşma dilinin özelliklerini yansıtan cümleler var mı? Örnekler bulunuz.*

### ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- \* *Edebî metinleri meydana getiren unsurlar nelerdir? Bu unsurlar nasıl birbiriyle bağlanır?*
- \* *Edebî metinler hangi türlere ayrılır?*
- \* *Sanat eseri ve düşünce eseri kavramlarından ne anlıyorsunuz?*
- \* *Kaç tür anlatım yolu vardır? Yazılı anlatım ile sözlü anlatım arasındaki farkı söyleyiniz.*
- \* *Nazım ve nesir arasında ne bakımdan fark vardır?*

## EDEBİ METİN



## HAZIRLIK

*Seyrettiğiniz bir filmi bir arkadaşınıza anlatınız. Filmin konusu gerçek hayattan mı alınmıştır? Filmin kahramanları çevrenizdeki insanlara benziyor mu? Yoksa hayal ürünü kahramanlar mı?*

*Kafanızda canlandırdığınız bir olayı bir arkadaşınıza anlatınız.*

*Gerçekleşmesini istediğiniz bir hayalinizi yazınız.*

## AÇIKLAMALAR

## GEÇMİŞ YAZ

Rüya gibi bir yazdı. Yarattın hevesinle  
Her anını, her rengini, her şi'irini hazdan.  
Hâlâ doludur bahçeler en tatlı sesinle!  
Bir gün, bir uzak hatıra özlersen o yazdan.

Körfezdeki dalgın suya bir bak, göreceksin:  
Geçmiş gecelerden biri durmakta derinde;  
Mehtap... iri güller... ve senin en güzel aksin...  
Velhasıl o rü'ya duruyor yerli yerinde!

Yahya Kemal BEYATLI



*Yukarıdaki dizeler sizde ne gibi duygular uyandırıyor?*

\* *Zaman zaman siz de geçmiş yaz günlerine özlem duyar, o anı tekrar yaşamak ister misiniz?*

**Sözlü ve Yazılı Anlatım Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar:****Benzerlikler**

Her iki anlatım yolu da iletişim aracı olarak dili kullanır. Gerek sözlü, gerekse yazılı anlatım duygu ve düşüncenin güzel ve etkili söylenmesine önem verir.

### Farklılıklar

Sözlü anlatımda sözlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için ses tonu, vurgu, tonlama ve söyleyiş biçimi ile jest ve mimiklere yer verilir. Yazılı anlatımda ise yazım kurallarına, noktalama işaretlerine uyulur. Sözlü anlatımda kısa cümlelere yer verilirken yazılı anlatımda daha uzun cümleler kullanılır. Sözlü anlatımda günlük konuşma dilinin olanaklarından yararlanır, kısa ve devrik cümlelerle sözün gücü artırılır. Sözlü anlatımda dinlenen konunun tekrarı yoktur; yazılı anlatımda tekrar tekrar metni okuma olanağı vardır.



*Sözlü anlatım ile yazılı anlatım arasında ne gibi farklılıklar vardır?*

Geçmiş Yaz adlı şiirde şair sevgiliyle birlikte geçirdiği güzel bir yaz mevsiminin hatırasını dile getirmektedir. Şair bir türlü unutamadığı o geçmiş yazdan sevgilinin bahçeleri dolduran sesini, körfezdeki dalgın sudaki hayalini, mehtaplı geceleri, iri gülleri ve rüya gibi geçen o yaz günlerini hâlâ anımsamaktadır.

### SEDEF BACI

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş. Develer tellal iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken bir padişah varmış; padişahın da üç oğlu, bir kızı varmış. Babaları dünyayı verseler vermez, tacından tahtından üstün tutarmış onları. Analarının gözünde de oğulları oğul balından tatlı, kızları da kaymak çalıyormuş ya balın üstüne, balına kaymağına doymadan gitmiş yoksa hatuncuk. Koca saray karalara boyanmış ama, kara vezir:

“A devletlim! kara gün kararıp kalmaz ya, gayri on parmağını kandil edip yakacak bir ana lâzım bunlara!” demiş ve allayıp pullayıp Karakız'ını padişaha vermiş, vermiş ama, hangi parmağını kandil edip yakacak, kara vezir kızının on parmağında on kara Allah böylelerinin şerrine uğratmasın. Padişahı avucunun içine alıncaya kadar cariyelerin bile yüzüne gülmüş; velakin yavaş yavaş saman altından su yürüterek karasını bulaştırmadık birini bırakmamış; ille üvey kızına, ille üvey kızına....

Eflatun Cem GÜNEY

(Masallar)



*Yukarıdaki masalı hayalinize göre tamamlayınız.*



## KOÇAKLAMA

Ay yansın ağalar güneş tutulsun  
 Parladı parladı çalın kılıncı.  
 Oklar gıcırdaşın ayyuka çıksın,  
 Mevlânın aşkına çalın kılıncı.

Durmayın orada kargı kucakta,  
 Dolansın yiğitler köşe bucakta,  
 Bir savaş edelim kelle kucakta;  
 Şehitler aşkına çalın kılıncı.

Köroğlu



*Köroğlu savaş meydanını nasıl tanımlıyor?*

*Şiirde kılıç ve kalkan seslerini duyar gibi oluyor musunuz?*

Edebiyatın tanımı ile ilgili verilen bilgileri anımsamaya çalışınız.

Edebi metinlerin sanatçıların duygu, düşünce ve izlenimlerini dile getirmek için bir araç olduğunu biliyorsunuz.



*Peki sanatçı niçin yazar?*

Sanatçı toplum içerisinde yaşayan bir birey olarak birtakım duygular ve heyecanlar duyar ve bunları ifade etmek ister. Önüne geçilmez bir “yaratma, ortaya koyma” arzusu içerisinde. Sanatçı duygu ve heyecanlarını eserinde dile getirir ve ruhunun derinliklerindeki bizimle paylaşır. Böylece ortaya konan eserde sanatçının kişilik özellikleri görülür. Sanatçı eserini ortaya koyarken duygu düşünce ve hayalleriyle birlikte az çok kendi hikâyesini de anlatır.

Sanatçılar başka insanlar gibi etrafındakilerle dertleşmek yerine duygu düşünce ve hayallerini kafasında canlandırır, kurgular sonra da eserini yazar.

Sanatçılar eserlerinde, söyleyeceklerini ya kendisi doğrudan söyler ya da kahramanlarına söyler. Bazen bu iki tarzı bir arada kullanır.



*Sanatçılar niçin yazar?*



### *Edebi eser nedir?*

İnsanda estetik duygular uyandıran, insanların duygu düşünce ve hayal dünyasını zenginleştiren dil ürünü eserlere edebî eser denir. Bu anlamda hikâyeler, romanlar, şiirler, tiyatro eserleri, masallar vb. türlerinde yazılanlar birer edebî eserdir. Biz bu eserleri okuduğumuzda içimizde bir coşku, bir heyecan duyarız.

### **Edebî eserlerin özellikleri şöyle söylenebilir:**

- \* İnsanların duygu, düşünce ve hayal dünyasını geliştirir, zenginleştirir.
- \* İnsanlar arasında dostluğun kurulmasını sağlar. Çevremizdeki güzellikleri bize gösterir.
- \* Kişinin hissettiği ancak tanımlayamadığı duyguları tanımlar.
- \* Bir edebî eseri okuyan kişi psikolojik yönden rahatlar, o eserin kahramanı ile empati kurar, onunla bütünleşir.
- \* Edebî eserler yazıldıkları çağın dil, kültür ve sanat anlayışını yansıtır. Örneğin Tanzimat Edebiyatı şair ve yazarlarından Namık Kemal'in eserlerinde o devrin sanat anlayışını, aile, gelenek, görenek ve evlenme gibi konularını görebiliriz.



### *Edebî eserlerin yararları nelerdir? Bir edebî eseri okuduğunuzda neler hissedersiniz?*

Çağlar boyunca insanlar edebî metinlerle her mekanda ve zamanda anlatma, gösterime ve coşku ile dile getirme biçiminde kendilerini ifade etmişlerdir. Destan, hikâyeye, roman türleriyle anlatma; komedyaya, tragedya, dram, opera vb. türleriyle gösterme; şiirle coşku ve heyecanlarını dile getirmişlerdir.

### **OTUZ BEŞ YAŞ ŞİİRİ**

Yaş otuz beş! yolun yarısı eder  
Dante gibi ortasındayız ömrün.  
Delikanlı çağımızdaki cevher,  
Yalvarmak, yakarmak nafîle bugün,  
Gözünün yaşına bakmadan gider.

Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?  
Benim mi Allahım bu çizgili yüz?  
Ya gözler altındaki mor halkalar?  
Neden böyle düşman görünüyorsunuz,  
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?

Zamanla nasıl deęiřiyor insan!  
 Hangi resmime baksam ben deęilim.  
 Nerde o günler, o řevk, o heyecan?  
 Bu güler yüzlü adam ben deęilim;  
 Yalandır kaygısız olduğum yalan.

Hayal meyal şeylerden ilk aşkımız;  
 Hatırası bile yabancı gelir.  
 Hayata beraber başladığımız  
 Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir;  
 Gittikçe artıyor yalnızlığımız

Gökyüzünün başka rengi de varmış  
 Geç farkettim taşın sert olduğunu  
 Su insanı boğar, ateş yakarmış!  
 Her doğan günün bir dert olduğunu  
 İnsan bu yaşa gelince anlarmış.

Ayva sarı nar kırmızı sonbahar!  
 Her yıl biraz daha benimsediğim.  
 Ne dönüp duruyor havada kuřlar?  
 Nerden çıktı bu cenaze? ölen kim?  
 Bu kaçınıcı bahçe gördüm tarumar?

Neylersin ölüm herkesin başında.  
 Uyudun uyanamadın olacak.  
 Kimbilir nerde, nasıl, kaç yaşında?  
 Bir namazlık saltanatın olacak,  
 Taht misali o musalla taşında.



*Yukarıdaki “Otuz Beş Yaş Şiiri” ni çevrenizde farklı yaşlardaki kişilere okuyunuz.  
 Neler hissettiklerini öęreniniz.*



*Bu şiirde herkes kendi yaşantısından bir parça bulacaktır. Kimisi geçen günleri hüznle, kimisi de sevgiyle anımsayacaktır. Bu şiir sizde ne gibi duygular uyandırıyor?*

Yukarıdaki şiirde şair, otuz beş yaşına varmakla ömrün yarısının geçtiğini ve her geçen gün ölüme biraz daha yaklaştığını hissetmekte ve bu konudaki kaygı, duygu ve düşüncelerini dile getirmektedir. Şair zaman zaman karamsar duygular içerisine düşmektedir. Ancak ölümün herkesin başında olduğunu bilerek bir ölçüde teselli bulmaktadır.

Şiirde geçen Dante, İtalyan şairi Dante Alighieri (Dante Aligeri)'dir. Dante 1265 - 1321 yılları arası yaşamış ve İlahî Komedya adlı eseri ile tanınmıştır.



*Dante'nin İlahî Komedya adlı eserini okuyunuz? Şair "Dante gibi ortasındayız ömrün" sözü ile ne anlatmak istiyor? Araştırınız.*

Şiirde bazı sözlerin farklı anlamlarda kullanıldığına dikkat ediniz.



*"Şakaklara kar yağması", "gözler altındaki mor halkalar", "uyudun uyanamadın", "her yıl biraz daha benimsediğim" sözlerinin anlamları nedir?*

## ANLATMA, YORUMLAMA

### MERDİVEN

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden,  
Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak  
Ve bir zaman bakacaksın semâya ağlayarak...

Sular sarardı... yüzün perde perde solmakta,  
Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta...

Eğilmiş arza, kanar, muttasıl kanar güller,  
Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller,  
Sular mı yandı? Neden tunca benziyor mermer?

Bu bir lisanı hafidir ki ruha dolmakta,  
Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta...

Ahmet HAŞİM

## İLÂHÎ

Acep şu yerde var m'ola  
 Şöyle garip bencileyin  
 Bağrı başlı gözü yaşlı  
 Şöyle garip bencileyin.

Söyler dilim ağlar gözüm  
 Gariplere göynür özüm  
 Meğer ki gökte yıldızım  
 Söyle garip bencileyin.

Yunus EMRE

Uzun ince bir yoldayım  
 Gidiyorum gündüz gece  
 Bilmiyorum ne hâldeyim  
 Gidiyorum gündüz gece

Aşık Veysel



*Yukarıdaki metinleri inceleyiniz, gerçek anlamı dışında kullanılan sözcükleri ve kavramları bulunuz.*



1. *Yukarıdaki metinler niçin edebî metin sayılır?*
2. *Metinlerde kendi anlamları dışında kullanılan sözler var mı? Nelerdir?*
3. *Okuduğunuz metinler sizde bir duygu, düşünce ve hayal dünyası oluşturuyor mu?*
4. *Okuduğunuz bir hikâyenin ya da izlediğiniz bir tiyatro eserinin temel olaylarını gösteriniz? Olaylar arasında organik bir yapı bütünlüğü var mı? Belirtiniz.*

### ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

- \* *Edebî metinler niçin ortaya konur?*
- \* *Dilin edebî metinlerdeki işlevi nedir? Günlük dilden ayrılan yanları var mıdır?*
- \* *Edebî metinler ne bakımdan yazıldığı dönemi yansıtır?*
- \* *Edebî metinlerin özellikleri nelerdir?*
- \* *Edebî metinler her okuduğunda farklı anlamlar kazanır mı? “Otuz Beş Yaş” şiirini bu yönüyle değerlendiriniz.*

## EDEBİYAT VE GERÇEKLİK



## HAZIRLIK

*Edebiyattaki gerçeklik ile sosyal hayattaki gerçeklik arasında bir benzerlik var mı? Araştırınız.*

*Bir tiyatro eserini ya da bir sinema filmini izleyiniz. Ele alınan konunun gerçek olup olmadığını araştırınız.*

## AÇIKLAMALAR

## İHTİYAR ÇİLİNGİR

Koyunpazarı'nda bir ufacak dükkân; bir küçük ocak yanıyor, bir ufak çocuk körük çekiyor. İhtiyarlamış, küçülmüş, ak sakallı küçük yüzlü bir adam, gözünde çifte gözlük, mini mini halkaları ateşte ısıtıp zincir bağlıyordu.

Ne hoş manzara, gözüm ilişti. Dükkânın önünde kaldım. Bir çilingir dükkânı. Ufak kilitler, eski zaman kapı halkaları, rezeler, menteşeler, hayvâ zincirleri. Böyle ufak tefek şeyler yapıyor. Bunlardan pek çok da yapmış, dükkânın ötesine berisine asmış.

Kolay gelsin, usta.

Kolayı başına gelsin!

Bir tarafa dayanıp durdum. Adamcık, benimle hiç meşgul olmuyor göründü. Birer tarafı açık, ufak halkalar hazırlamış, bir halka takıp açık tarafını ateşe tutuyor, o hazır oluncaya kadar bir başkasını ateşten çekip ucunu, kemali dikkatle kapıyor, bir parça büküyor, onu tekrar ateşe verinceye kadar, evvelki hazır oluyor, böylece muntazam çalışıyordu. Emin olunuz ki, gayet dürüst ve muntazam bir zincir vücuda geliyor, bir cilâsı noksan kalıyordu.

Şüphesiz, eski binalarda gördüğümüz o müzeyyen (süslü) edevat, böyle dükkânlarda, bu nezaketle, bu ihtimamla, bu kanaat ve feragatla işlenir, yapılırdı. Sanata böyle bir merbutiyyeti dindârâne (dindarca bir bağlılık) vardı. Her şey inkâr eden küfür devresi gelmemiş olsaydı, şüphesiz bu güzel şeyler sönüp gitmeyecekti. Lânet olsun o zamana ki, bütün mukaddesatı inkâr etmiş, kanaatları öldürmüş, huzur ve rahatı söndürmüş, demiri kaldırmış, yerine tenekeyi doldurmuştur.

Ben oradayken, gençten bir adam geldi. Elinde bir değnek vardı. Demirciye uzattı. Bu değneğin ucuna beş on halka geçirilecek. Bu genç adam, onunla, her sabah akşam bağa giderken eşeği dürtecek.

Demirci anladı, ses çıkarmadı, duvardan üç beş halka aldı, sanatına vakıf bir adam sükunetiyle değneğe taktı. Lâkin genç adam usûl hilafına (zıddına), değneğin yan tarafına bir halka daha taktırmak istiyordu. Çilingirle aralarında mubahase (karşılıklı konuşma), başladı. Çilingir “Olmaz, dedi bunun usulü böyledir.”

Delikanlı usulü bozmakta ısrar ediyordu.

Canım sen tak. Nene lazım...

Takılmaz evladım.. Ben kırk yıldır bu sanatı işlerim.

Canım, parasıyla değil mi? Sen takıver, ötesine karışma!

İhtiyar, belki ısrar etmeyip takacaktı; ancak “parasıyla” sözüne fena hâlde içerledi, daha ziyade bir şey demeyerek değneği genç adamın elinden aldı, eski taktıklarını da sökerek iade ettikten sonra,

“Biz para âşıklısı değiliz, var başka yerde yaptır”, dedi.

Düşündüm kaldım. Para için işlemediğini iddia eden bu fakir ihtiyar, şüphesiz sanatının âşığıydı. “Filan usta gitti, bu sanatı da götürdü.” diyecekler diye, bu dükkânı bekliyordu. Onun nazarında filan şey filan şekilde yapılır, başka türlü sanata saygısızlık olurdu. Bunu yıllarca belki asırlarca ustalar böyle yapmışlar; öyle ya, onun arkasında bu yolda, bu erkanda gelmiş geçmiş ustalar pirlere (bir sanatın öncüsü, kurucusu) vardı. Dükkânlarını hâlîka ibadet eder gibi açıp kapamışlardı. Sanat, onlara bahşolunmuş bir kerametti.

Evet, bu adam para âşıklısı değildi. O, ustalarının postunda oturur bir sanat halifesiydi. O nasıl derse desin, işlediği sanatta, teraküm etmiş (birikmiş) bir vedaat (emanetler) mevcut olduğunun kaili bulunuyordu. Selahiyatlar (selâhiyetli) olmayan bir adamın, parayla, onu tebdile (değiştirme) ne hakkı vardı!”

Memduh Şevket Esendal



*Yukarıda okuduğunuz hikâyenin gerçek olup olmadığını araştırınız.*



*Okuduğunuz öyküde anlatılan kişiler çevrenizde gördüğünüz kişilere benziyor mu?*

Yukarıda okuduğunuz öykünün konusu gerçek hayattan alınmıştır. Ancak burada anlatılan gerçeklik sosyal hayattaki gerçekliğin aynısı değildir. Yazarlar günlük hayatta karşılaştığımız ya da karşılaşılabileceğimiz nitelikteki olayları oldukları gibi değil kendi iç dünyalarında kurguladıktan sonra dışa yansıtırlar. Ele alınan hikâyenin kahramanları da çevremizdeki kişilere benzer. Yazarlar çok iyi tanıdıkları bir kaç kişinin özelliklerini bir kişi üzerinde toplayabilir. Olayları ve kişileri iyice kurguladıktan sonra eserini yazar.



*Edebî eserlerde anlatılanlar gerçek hayatta aynen olur mu? Edebî eserdeki gerçeklik nasıl bir gerçekliktir?*



Edebî metnin konusu, doğa ile ilişki hâlinde olan, duyan, düşünen, tasarlayan ve yaşayan **insan** olduğunu hatırlayınız.

## TOROS DAĞLARI

Jeomorfolojik bakımdan Türkiye'nin Akdeniz kıyıları boyunca yaylar çizerek yükselen ve daha ötede Doğu Anadolu'nun içlerine doğru uzanan sıradağlar sisteminin genel adı. Kesim kesim değişik adlar alan Toroslar tektonik bakımdan çoğu yerde Torid, bazı kesimlerinde ise Anatolid ve kenar kıvrımları birimlerinin sınırları içindedir. Bugünkü yükseltilerine, Birinci Zamandan beri uzun ve karmaşık bir evrimi geçirdikten ve çoğu yerde aşınmalarla birkaç kez düzleştirildikten sonra Miyosenxi izleyen yakın dönemdeki epijenik hareketlerle erişmişlerdir.

Geniş anlamda Toroslar, biri dış, öteki iç olmak üzere iki sıra meydana getirirler. Dış sırayı Kıbrıs Dağları ile onların uzantısı olan Amanos Dağları ve Güneydoğu Toroslar oluşturur. Daha kuzeydeki iç sıra ise Antalya Körfezi'nin iki yanında birbirine yaklaşarak uzanan Batı Toroslardan batıda Teke Yöresi dağları, Doğuda Sultan Dağları, Geyik Dağları Taşeli Platosu ile Uzunyayla arasındaki Orta Toroslardan Bolkar Dağları, Aladağlar, Hınzır ve Binboğa Dağları ve daha ötede Doğu Anadolu'nun iç kesimlerine sokulan ve eskiden Antitoros da denilen Doğu Toroslardan (Munzur, Karasu, Aras dağları) meydana gelir.

Büyük Larousse

Sözlük ve Ansiklopedisi

## TOROS DAĞLARI

Toros dağlarının etekleri ta Akdenizden başlar. Kıyıları döğen ak köpüklerden sonra doruklara doğru yavaş yavaş yükselir. Akdenizin üstünde daima, top top ak bulutlar salınır. Kıyıları dümdüz, cilâlanmış gibi düz killi topraklardır. Killi toprak et gibidir. Bu kıyıları saatlerce içe kadar deniz kokar, tuz kokar. Tuz keskindir. Düz, killi, sürülmüş topraklardan sonra Çukurova'nın bükleri başlar. Örölmüşcesine sık çalılar, kamışlar, böğürtlenler, yaban asmaları, sazlarla kaplı, koyu yeşil, ucu bucağı belirsiz alanlardır bunlar. Karanlık bir ormandan daha yabani, daha karanlık!

Biraz daha içeri, bir taraftan Anavarza'ya, bir taraftan Osmaniye'yi geçip İslahiye'ye gidilecek olursa geniş bataklıklara varılır. Bataklıklar yaz aylarında fıkır fıkır kaynar. Kirli, pistir. Kokudan yanına yaklaşılmaz. Çürümüş saz, çürümüş ot, ağaç, kamış, çürümüş toprak kokar. Kışınsa duru, pırl pırl, taşkın bir sudur. Yazın otlardan, sazlardan suyun yüzü gözükmeyiz. Kışınsa çarşaf gibi açılır. Bataklıklar geçildikten sonra, tekrar sürülmüş tarlalara gelinir. Toprak yağlı, ıslık ıslık. Bire kırk, bire elli vermeğe hazırlanmıştır. Sıcak, yumuşaktır.

Üstleri ağır kokulu mersin ağaçlarıyla kaplı tepeler geçildikten sonradır ki, kayalar birdenbire başlar. İnsan birden ürker. Kayalarla birlikte çam ağaçları da başlar.

Çamların birer billur pırlıtısındaki sakızları buralarda toprağa sızar. İlk çamlar geçildikten sonra, gene düzlükler vardır. Bu düzlükler boz topraktır. Verimsiz, kıraç... Buralardan Torosun karlı dorukları yanındaymış, elini uzatsan tutacaktıymışın gibi gözükür.

Yaşar Kemal

(İnce Memed)



*Yukarıdaki iki metni karşılaştırınız. Aralarındaki farkı söyleyiniz.*



*Yazar Toros Dağları' nı tasvir ederek ne ölçüde coğrafyadan yararlanmıştı? Edebiyatın diğer bilim dallarıyla olan ilişkisini hatırlamaya çalışınız!*

## ANLAMA YORUMLAMA

### SES

Bizi Beyşehir'den Konya'ya götüren kamyon, Barsakderesi dedikleri bir boğazda sakatlandı. Şoför ve muavini motor kapaklarını açtılar. Oturdukları minderi kaldırıp onun altından çıkardıkları bir sürü alet ve edevatı ortaya döktüler. Ondandıktan sonra saatlerce süren bir tamir başladı. Bazen her ikisi makinenin altına sürünüp arka üstü yatıyorlar ve elleriyle motorun alt kısmını kurcalıyorlar, bazen de biri şoför mahallinde gaza basıyor ve motoru işletiyor ve diğeri bu esnada porselen başlıklı birtakım memeleri yerlerinden oynatıyordu.

İkinci güneşi altında, kamyonun muşamba kaplı karoserisi tahammül edilemeyecek bir hâl almıştı. Yolcular birer birer atlayıp dağıldılar. Bir kısmı merakla şoförü seyrediyor ve o dinlenmek için motordan biraz başını kaldırıp duracak olsa:

“Bitti mi?” diye heyecanla soruyorlardı.

Daha az meraklı birkaç yolcu ile ben ve arkadaşım boğazın garp tarafına, gölge bir yere doğru yürüdük ve birer taşın üstüne oturup beklemeye ve etrafımıza bakınmaya başladık.

Kamyonun durduğu yerin biraz ilerisinde, yolun kenarında iki çadır ve bunların etrafında birkaç kazma kürek ile bir el arabası vardı. Daha uzakta ise taş kırmakla ve kum taşımakla meşgul bir miktar yol amelesi görülüyordu.

Güneş arkamızdaki sırta gömüldükçe, karşı taraftaki tepenin üzerine serpilmiş bulunan çam ağaçlarına gitgide kırmızılaşan bir ışık yolluyor, vadiyi süratle artan bir loşluğa terk ediyordu. Serin bir ilkbahar günü idi ve orta yerde akan küçük dere mırıltıya benzer seslerini duyurmaya başlıyordu.

Yoldan birkaç araba ve otomobil gelip geçti. Bizim kamyonun yanında biraz durdular ve şoföre bir şey lâzım mı, diye sordular. İçerisinde boş yer bulunan bir kamyon,

vakit geçtikçe telâşları artan ve mütemadiyen şoföre söylenen bizim yolculardan iki kadını aldı, Konya'ya götürdü.

Diğer yolcular grup grup oturmuşlar, bir şeyler anlatıyorlardı. Bizim yanımızda bulunan ve buraya yakın köylerden birinde bakkal olduğunu söyleyen tahta ayaklı bir ihtiyar, kalkıp otomobile gitti, çuvalını sırtladı, şoföre birkaç küfür savurduktan sonra yola düzüldü.

Adamakıllı akşam olmuştu. Yol ameleleri, çadırlarına dönerek ateş yakmaya başlamışlardı. Bizim kamyon şosenin bir kenarında muazzam bir hayvan ölüsü gibi hareketsiz duruyordu. Şoför ve muavini, üstleri yağ ve toprak içinde, yüzlerinden siyah terler damlayarak, bir kenara oturup uzunca bir dinlenme yapıyorlardı.

Yolcuların ekserisi bu gibi hadiselerle alışık oldukları için, sadece başlarını sallıyorlar ve sepetlerini çıkanlarını açarak bir şeyler yiyorlardı.

Bir müddet daha geçip, ortalık adamakıllı kararınca şoför, yol amelesinden bir fener alarak yeniden işine koyuldu. Bu yolcular birdenbire çöken sükutun içinde, olduğumuz yerlere uzanmış, kımıldamadan duruyordu.

Arkamızda güneşin kaybolup gittiği tepenin ağaçları birdenbire mavimtrak ve soluk bir ışığa gömüldü. Arkadaşım yüzüme baktı. O, gözlerini karşıya dikmişti. Yamacın üzerine seyrekçe serpilmiş olan siyah çamlar, süratle aydınlanan gökyüzüne titrek silüetler çiziyorları. Arkadaşım bir müddet bunları seyrettikten sonra,

“Nerdeyse ay görünecek!” dedi.

Tam bu sırada, kekik kokuları ve ince çıtırtılarla dolu havayı hafiften gelen bir saz sesi titretti. Müzikle uğraşan ve bir müzik mektebinde vazifesi olan arkadaşım doğruldu. Kaşlarını çatarak dinlemeye başladı.

Yol amelesinin çadırı tarafından gelen saz sesi, ustaca çalınan bir meydandan sonra, susar gibi oldu ve bir erkek sesi o zamana kadar duymadığımız, fakat bize yabancı da gelmeyen bir halk şarkısı söylemeye başladı.

Döndüm daldan düşen kuru yaprağa

Seher yeli, dağıt beni, kır beni;

Götür tozlarımı burdan uzağa

Yârin çıplak ayağına sür beni...

Bu sefer ben de doğruldum. Saz tekrar kıvrak bir ara nağmesine başladığı hâlde, kulağımda hâlâ deminki sesin çınlamaları vardı.

Arkadaşım;

“ Bu ne?” demek ister gibi yüzüme baktı.

“Fevkalâde!” diye mırıldandım.

Ses tekrar ve bütün vadiyi çınlatırcasına başladı:

Aldım sazı çıktım gurbet görmeye,  
Dönüp yâre geldim yüzüm sürmeye,  
Ne lüzum var şuna, buna sormaya,  
Senden ayrı ne hâl oldum, gör beni.

Ömrümde bu kadar gür, tatlı bir erkek sesi dinlememiştim. Bir insan gırtlığından bu kadar manalı ve sarsıcı seslerin nasıl çıkabildiğine hayret ediyordum. Arkadaşım kalktı, beni de kaldırdı. Amelenin çadırına doğru yürümeye başladık.

Ovada, çadırın önünde, dört beş kişi oturmuşlardı. Etraflarında kazma ve kürek serpilmiş duruyordu. Çadırın kapısına asılmış bir fener sallandıkça, vadinin içine doğru uzanan ve başları karanlıkta kaybolan gölgeler belli belirsiz kımıldamıyorlardı.

Yirmi yaşından fazla göstermeyen bir delikanlı, çadırın önünde, yan yatırılmış bir el arabasının üstüne oturarak saz çalıyordu. Başını göğsüne yatmış ve gözleri yere dikilmiş olduğu için çehresini tamamen görmeye imkân yoktu. Fenerin aydınlattığı alnı ter damlalarıyla kaplı idi. Sazının uzun sapı, şaşırtıcı bir süratle aşağı yukarı kayan parmaklarının altında, canlı bir mahlûk gibi titriyordu. Tellere vuran sağ eli, küçük fakat kendinden emin hareketler yapıyor, bu el sazın gövdesine her yaklaşıkça, insan, sanki o tahta ile bu et arasında bir konuşma oluyormuş zannediyordu.

Çadırı ve bulunduğumuz yeri bir aydınlık yalayıp geçti, vadinin öbür ucuna kadar uzandı. Başımızı kaldırdık, karşımızdaki sırtı aşırıp yukarı fırlayan ayı gördük.

Saz çalan delikanlı da başını kaldırdı ve gözlerini biraz yumarak, tam karşısında beliren bu aydınlık yüzlü dinleyiciyi süzdü. Sonra saza vuran eli yavaşladı, gözleri kapandı, boğazı gerildi ve yüzü kırmızılaştı. Biz hayretle onu seyrederken, ince dudaklarının arasından beyaz dişler görüldü ve delikanlı, bu sefer aya hitabeder gibi, şarkısına devam etti:

Ayın şavkı vurur sazın üstüne,  
Söz söyleyen yoktur sözüm üstüne  
Gel ey hilâl kaşlım, dizim üstüne,  
Ay bir yandan, sen bir yandan sar beni.

Otomobilin diğer yolcuları da toplanmışlardı. Herkes hayretle bu kıpkırmızı yüzlü gence bakıyorlardı. O, esrarlı bir dil konuşan ellerini sazın üzerinde hareket ettirmeye başlamış ve gözlerini yere, yahut kucağından fırlamak ister gibi sıçrayan sazına dikmişti. Pek az bir duraklamadan sonra, bu sefer başını kaldırmadan, daha yavaş, fakat eskisi kadar tatlı ve derinden gelen bir sesle şunları okudu:

Sekiz yıldır uğramadım yurduma  
Dert ortağı aramadım derdime,  
Geleceksen bir gün düşüp ardıma,  
Kula değil, yüreğine sor beni.

Ve sazını, iki kuvvetli vuruştan sonra, yanına bırakarak başını kaldırdı. Orada bulunanlardan birkaçı yaşa diye bağırdılar. O, gözlerini hiç kimsenin üzerinde durdurmuyarak, boşlukta dolaştırmaya başladı. Hafifçe tebessüm etmeye de çalışıyordu.

Arkadaşım yanıma sokularak sordu:

“Senin adın ne oğlum?”

“Ali!”

“Nerelisin?”

“Sivaslıyım!”

“Sazı nerede öğrendin?\*

“Ne bileyim? Küçükten beri çalarım.”

“Söylemeyi?”

“Onu da öyle... Sonra bir iki usta âşık yanında gezdim.”

Arkadaşım bana baktı:

“Harikulâde bir ses, azizim, yıllarca arasak bulamayız. Ben bu oğlanın arkasını bırakmam!” dedi. Sonra tekrar ona dönerek yaşını sordu. Yirmi iki imiş. Cebinden defterini çıkararak bir şeyler not etti ve delikanlının adresini almak istedi. Çocuk evvelâ şaşırdı. Verecek bir adresi yoktu. Bugün burda, yarın orda amelelik yapıyordu. “Beyşehir yolunda Sivaslı Ali desen olmaz mı?” diye soruyordu. Nihayet Konya’da, gelip gittikçe uğradığı bir hanın ismini söyledi. Dostum onları da kaydedetti. Bu sırada, epeyden beri yanımızda durup bizimle saz dinleyen şoför:

“Beyler, otomobil hazır!” dedi.

Delikanlıya birkaç şarkı daha söyletmeye hazırlanan arkadaşım, diğer yolcuların hemen yerlerinden fırladıklarını ve torbalarını çantalarını kavrayıp kamyonu doğru yönlendiklerini görünce içini çekti, sonra yerinden doğrulmuş olan Ali’ye döndü:

“Seni arattırıp bulursam hemen gel. Sana pahalı bir iş bulurum daha usta âşıkların yanında çalışır, sazını ilerletirsin olmaz mı?”

Ali hiç bir şey anlamadan tasdik etti!

“Olur beyim!”

Omuzuna vurup

“Hadi bakalım, Allaha ısmarladık!” dedik.

Bütün amele hep birden:

“Selâmetle.”

dediler ve biz ayrılırken, Ali'nin etrafına toplanıp gülüşerek onunla konuşmaya başladılar. Herhâlde, arkadaşımın sözlerini kendi kendilerine izaha ve bundan Ali için parlak neticiler çıkarmaya çalışıyorlardı.

Sabahattin Ali



1. Yukarıdaki öykünün konusu nedir?
2. Öykünün cümle ve paragraflarını gösteriniz. Paragraflardaki olayları söyleyiniz.
3. Yukarıda anlatılan olayın olduğu gibi yaşaması mümkün müdür? Yoksa yazar gerçek olaydan esinlendiği bu olayı kendi kurmacası sonucu mu yazmıştır?
4. Öykünün yazıldığı dönemin özellikleri nelerdir?
5. Yazar dönemin gerçekliğini nasıl yansıtmıştır?
6. Yazar öyküyü oluştururken hangi bilim dallarından yararlanmıştır? Psikoloji, sosyoloji ve müziğin öykünün oluşmasına katkısı var mı? Araştırınız.

### ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

- \* Edebiyattaki gerçeklik ile sosyal hayattaki gerçeklik aynı mıdır? Değilse edebî gerçeklik ne demektir?
- \* Yazar, ne ölçüde bilimsel gerçeklikten yararlanır?
- \* Edebi eserin konusu nedir? Edebî eserlerin temelde insanı, insanın da insanla ya da toplumla ikilemini ele aldığı anımsayınız.



## ÖZET

İnsanda güzel duygular uyandıran, duygu düşünce ve hayal dünyasını zenginleştiren eserlere sanat eserleri denir. Resim, müzik, mimari, heykel, şiir, edebiyat birer sanat dalıdır. Sanat eserleri görsel (plastik) sanat eseri ve fonetik sanat eseri olmak üzere ikiye ayrılır. Resim, mimari, heykel görsel; edebiyat ve müzik de fonetik sanat dalına girer. Sanat işiyle uğraşanlara sanatçı denir.

Duygu düşünce ve hayallerin söz ve yazı ile güzel ve etkili biçimde anlatılmasına edebiyat denir. Şiir, hikâye roman, tiyatro, masal vb. edebiyatın türleri arasında yer alır. Edebiyat zaman zaman diğer bilim dallarından yararlanır.

Edebiyatın ana malzemesi dildir. Duygu düşünce ve hayaller dil ile anlatılır. Bu bakımdan dil güçlü bir iletişim aracıdır. Çağlar öncesinde ortaya konan eserler dil sayesinde günümüze dek varlıklarını korumuşlardır. Dil ile ortaya konan eserler edebî metinlerdir. Edebî metinler cümle ve paragraflardan meydana gelir. Paragraflar da kendi arasında anlamsal bir bağlantı kurarak edebî metni oluşturur.

Edebî metinler kurmaca metinlerdir. Sanatçılar çevremizde gördüğümüz olayları alırlar; kendi iç dünyalarında kurguladıktan sonra yazarlar. Dili farklı anlamlarda kullanırlar. Sözcüklere farklı anlamlar yüklerler, böylece duygu ve düşüncelerini daha güzel bir şekilde ifade etmiş olurlar. Yazdıkları eserleriyle bizim duygu ve hayal dünyamızı zenginleştirirler.

Her edebî eser kendi içerisinde organik bir bütündür. Onun güzelliği buna dayanır. Mükemmeliyet eseri oluşturan unsurlar arasında kurulan ahenkten ibarettir, onu anlamak ve değerlendirmek için eserin dikkatli bir şekilde incelenmesi gerekir.



## TEST I

1. Aşağıdakilerden hangisinde fonetik sanat dalları doğru olarak verilmiştir?
  - a) edebiyat, resim
  - b) resim, mimari
  - c) müzik, resim
  - d) müzik, edebiyat
  
2. Aşağıdaki sanat dallarından hangisi edebî eserler arasında yer alır?
  - a) resim
  - b) tiyatro
  - c) müzik
  - d) mimarlık
  
3. Aşağıdakilerden hangisinde bir sanat dalı olarak edebiyatın tanımı yapılmıştır?
  - a) Edebiyat ile ilgili kuralları öğreten bilim dalıdır.
  - b) Herhangi bir bilim idalıyla ilgili eserler bütünüdür.
  - c) Duygu düşünce ve hayallerin söz veya yazı ile güzel ve etkili bir biçimde söylenmesidir.
  - d) Belirli bir dönem ya da sanat anlayışına bağlı kalınarak yazılan eserlerdir.
  
4. Aşağıdakilerden hangisi edebî eser sayılmaz?
  - a) tarih
  - b) şiir
  - c) roman
  - d) tiyatro
  
5. Edebiyatla ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?
  - a) Edebiyat temelde insanı konu olarak ele alır.
  - b) Edebiyat araç olarak dili kullanır.
  - c) Edebiyatın ana malzemesi renktir.
  - d) Edebiyatı oluşturan bir metin kendi arasında organik bir yapıya sahiptir.